

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:

Зав. кафедри

«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«Національне виховання дітей дошкільного віку засобами українського живопису»

студентки факультету філології
та масових комунікацій
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітнього ступеня «Магістр»
Головіної Г. О.

Науковий керівник:

Макаренко Лілія Василівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти

Рецензент:

Смаковський Юрій Васильович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної роботи та
інклюзивної освіти Бердянського
державного педагогічного університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__» _____ 2020 р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ЖИВОПИСУ.....	10
1.1. Національне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна проблема.....	10
1.2. Пізнавальне та виховне значення творів живопису.....	22
1.3. Особливості сприймання мистецтва живопису старшими дошкільниками.....	31
1.4. Мистецькі та педагогічні можливості використання творів українського живопису в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.....	40
Висновки до розділу 1.....	45
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	47
2.1. Критерії та показники сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.....	47
2.2. Модель національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.....	53
2.3. Педагогічні умови національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису	65
2.4. Стан сформованості національно-патріотичної вихованості старших дошкільників.....	72

2.5. Перебіг формувального етапу та аналіз результатів експериментального дослідження.....	77
Висновки до розділу 2.....	85
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Україна, переживаючи складні процеси на сучасному етапі національного відродження, розв'язує низку загальнокультурних, наукових та освітніх завдань, що позначається докорінним реформуванням підходів до навчання і виховання молодого покоління. Нині все більше підвищуються вимоги суспільства до громадянина України, який є патріотом своєї держави, має сформовані моральні якості, національну свідомість тощо. Виховання громадянина слід розпочинати з періоду дошкільного дитинства, коли відбувається пізнання та прийняття дитиною багатогранності навколишнього світу, формується базис особистісної культури, закладаються основи духовності й патріотизму. Реалізація цих завдань потребує наповнення усіх ланок освітнього процесу у закладі дошкільної освіти відповідним змістом, який би відображав для дітей дошкільного віку доступну для їхнього сприймання справжню історію, культуру як усієї України, так і рідного для них краю.

Шляхи національного виховання дошкільників у сучасних умовах мають проходити через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події, накопичення соціального досвіду життя у найближчому оточенні (сім'ї, вулиці, місті (селі, селищі)), через залучення до його культури, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини і рідного дому [39, с. 5].

Нормативно-правові документи, що регламентують діяльність сучасного закладу дошкільної освіти, наголошують на важливості здійснення національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Так, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепція громадянської освітисеред головних завдань визначають

формування національно свідомого громадянина, патріота, тобто людини, якій притаманні особисті якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки і поведінка, спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України окреслено завдання з формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [46].

У Законі України «Про дошкільну освіту» (ст. 7) одним із завдань дошкільної освіти визначено виховання у дітей любові до України, шанобливе ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та родинної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля [33].

Зміст Базового компонента дошкільної освіти та чинних освітніх програм передбачає організацію системної, планомірної роботи з національного виховання дітей уже з молодшого віку, що спрямована на виховання в них любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мов, національних цінностей українського народу [5]. Для підвищення якості дошкільної освіти, забезпечення її сталого інноваційного розвитку педагогічним колективам дошкільних навчальних закладів рекомендується спрямовувати свою діяльність на національно-патріотичне виховання у контексті розвитку духовного потенціалу особистості дитини дошкільного віку [39].

Питання національно-патріотичного виховання та формування громадянських якостей особистості висвітлюють у своїх дослідженнях І. Бех, П. Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко, К. Чорна, О. Шестоपालюк та ін. Достатньо дослідженим у педагогічній науці є проблема національно-патріотичного виховання (Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневський, Р. Захарченко, В. Кузь, Б. Цимбалістий, В. Янів, Я. Ярема, О. Ярмоленко) та військово-патріотичне виховання (М. Зубалій, В. Івашковський).

Особливе місце серед засобів національного виховання дітей дошкільного віку посідає мистецтво живопису. Воно відіграє істотну роль у формуванні не лише художнього досвіду, особистісних оцінок й естетичних суджень, але й є джерелом формування поглядів та суспільних цінностей, емоційних відгуків дітей дошкільного віку. Мистецтво живопису розкривається за допомогою творів живопису, які несуть у собі значну виховну цінність.

Проблемам естетичного виховання і роль в ньому живопису присвячено багато публікацій. Розробкою питань теорії художньо-естетичного виховання займалися Б. Теплов, Г. Костюк, І. Зязюн, І. Надольний, В. Передерій, О. Киричук, Т. Цвеліх, Л. Левчук, Б. Юсов, О. Семашко; специфіку естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва розкрито Є. Фльоріною, Н. Зубаревою, Т. Комаровою, Н. Ветлугінною, Н. Карпінська, Т. Житнік та ін. Проблема використання потенціалу образотворчого мистецтва у виховному процесі закладів дошкільної світи досліджували Н. Голота, О. Дронова, Г. Сухорукова, Т. Шмельова, Л. Янцур.

Окремі аспекти методики використання творів живопису з метою ознайомлення дітей з навколишнім розглядалися в працях А. Богуш,

Н. Гавриш, В. Єзикеєвої, Н. Зубаревої, Л. Компанцевої, В. Космінської, О. Половіної, Г. Сухорукової, О. Чернишової. Вплив творів живопису на формування дитини вивчали Т. Агапова, В. Алексеева, Е. Белкіна, Л. Виготський, В. Мухіна, Н. Скрипченко, Л. Янцур та ін.

У працях зазначених вище науковців розглядаються окремі аспекти використання творів образотворчого мистецтва з метою виховання у старших дошкільників почуття патріотизму, гордості за свої державні та народні символи, посилення бажання продемонструвати український народний одяг як одну з духовних цінностей. Проте проблема використання українського живопису як засобу національного виховання дітей старшого шкільного віку вимагає подальшої розробки.

Отже, соціальне значення та актуальність вирішення завдань національного виховання дітей у закладах дошкільної освіти, необхідність підвищення результативності процесу національного виховання дошкільників на основі використання творів українського живопису зумовили вибір теми дослідження: **«Національне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису»**.

Об'єкт дослідження: процес національного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: використання творів українського живопису як засобу національного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: дослідити вплив творів українського живопису на формування національно-патріотичної вихованості старших дошкільників як результату національного виховання.

У відповідності до поставленої мети визначено наступні **завдання дослідження:**

1. Шляхом теоретичного аналізу проблеми національного виховання

дітей у закладах дошкільної освіти розкрити виховне значення творів українського живопису як засобу формування національно-патріотичної вихованості старших дошкільників.

2. Розкрити особливості використання творів українського живопису в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

3. Визначити критерії та показники сформованості національно-патріотичної вихованості старших дошкільників у контексті застосування творів українського живопису.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови та модель національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.

Гіпотеза – у своєму дослідженні виходимо з припущення про те, що використання творів українського живопису в освітньому процесі дитячого садка буде сприяти національному вихованню старших дошкільників.

Для розв'язання окреслених завдань були використані такі **методи дослідження**:

– теоретичні методи: вивчення, аналіз та узагальнення філософської та психолого-педагогічної літератури з метою уточнення понятійного апарату, визначення критеріїв та показників сформованості патріотичної вихованості старших дошкільників; узагальнення досвіду закладів дошкільної освіти з організації національного виховання дітей засобами українського живопису;

– емпіричні методи: педагогічне спостереження, бесіда, практично-творчі завдання; оцінювання продуктів творчості, з метою фіксації рівня сформованості національно-патріотичної вихованості старших дошкільників засобами українського живопису, опитування батьків та вихователів – для виявлення динаміки зрушень у формуванні національно-патріотичної вихованості старших дошкільників; педагогічний експеримент

(констатувального, формувальний та контрольний етапи) для перевірки ефективності використаної методики.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що окремі його результати, які стосуються методики організації та здійснення національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису, можуть творчо застосовуватися в умовах організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти. Матеріали дослідження доцільно використовувати на лекціях й семінарських заняттях з навчальної дисципліни «Дошкільна педагогіка», а також у подальших дослідженнях проблем національного виховання дошкільників.

Апробація **результатів** **дослідження.**
 Основні концептуальні положення й результати дослідження оприлюднювалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на 2-х науково-практичних конференціях різного рівня. Результати дослідження викладено у тезах та статті, що увійшли до збірників матеріалів Всеукраїнських науково-практичних конференцій конференцій.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 114 сторінок, із них основного тексту 90 сторінок, 3 додатки на 14 сторінках. Список використаних джерел включає 91 найменування. Робота містить 7 рисунків та 7 таблиць на 9 сторінках.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ЖИВОПИСУ

1.1. Національне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна проблема.

Проблема національного виховання дітей та молоді в умовах соціально-культурних та військових викликів, на які змушена відповідати Україна, займає одне з чільних місць у вітчизняній педагогічній науці та практиці. Філософські основи виховного процесу відповідно до нової парадигми освіти і виховання розробляли А. Бойко, Л. Вовк, Єтух, П. Кононенко, В. Москалець, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та ін.

Аналіз праць зазначених науковців дозволив зробити висновок про те, що дослідники розглядають поняття «національне виховання» у двох аспектах. Перший аспект пов'язаний із діяльністю державних установ, інститутів тощо, що ототожнює поняття національного виховання з державним. У зазначеному контексті національне виховання є системою поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів.

Національно-виховна діяльність проводиться за такими напрямками: національно-патріотичне виховання; інтелектуально-духовне виховання; громадянсько-правове виховання; моральне виховання; екологічне виховання; естетичне виховання; трудове виховання; фізичне виховання та утвердження здорового способу життя.

Другий аспект відображає змістову наповненість національного

виховання. Науковці визначають національне виховання як історично зумовлену і створену самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. Мета національного виховання – формування національної свідомості, самосвідомості та патріотизму в дітей [2].

Серед сучасних вітчизняних науковців виділяється нове бачення змісту національного виховання, головною метою якого фахівці проголошують становлення самодостатнього громадянина – патріота України, гуманіста й демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, надбань українського народу, до високої культури міжособистісних взаємин. І. Бехом, К. Журбою, В. Киричок, К. Чорною наголошується на тому, що національне виховання сприяє національному єднанню, зміцненню соціально-економічних, духовних та культурних підвалин вітчизняного суспільства [8].

З огляду на зазначене, пропонується використання терміну, який більш коректно відображає сутність цього поняття – «національно-патріотичне виховання». І. Бех, А. Богущ, М. Боришевський, В. Котирло дотримуються думки, що національно-патріотичне виховання – це процес, який формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє [8, с. 3-6]. Результатом ефективного національно-патріотичного виховання є формування патріотичних почуттів, функція яких полягає у позитивному ставленні до свого народу, Батьківщини.

На думку О. Вишневського, національно-патріотичне виховання

ґрунтується на таких цінностях, як: українська ідея, державна незалежність, національна гідність, історична пам'ять, пошана до національної культури, мови, символів, до Конституції, конструктивна участь у державотворчих процесах тощо [18, с.188].

Отже, одним з найважливіших завдань національного виховання є формування національної свідомості, що містить у собі:

- любов до України, історичного й самобутнього образу свого народу;
- віру в духовну силу народу та його призначення;
- силу волі й відповідальність за те, щоб народ України посів почесне місце в цивілізованому світі;
- уміння осмислювати історію, культуру, мистецтво, цінності, мораль, звичаї, обряди, символіку свого народу, нації, рідного краю;
- систему вчинків, що є наслідком любові до Батьківщини, віри, відповідальності, осмислення; готовність свідомо служити інтересам України [35, с. 4].

Науковець О. Порохновець вважає, що найважливішими завданнями національно-патріотичного виховання є формування національної свідомості і відповідальності за свої дії і вчинки перед державою; виховування любові до рідної землі, її історії; відновлення і збереження історичної пам'яті, виховання бережливого ставлення до мови, культури, традицій, стереотипів; зберігання кращих рис української ментальності, як-от: працелюбність, індивідуальність свободи, глибокий зв'язок із природою [78, с. 4].

Національне виховання складається з ряду етапів, що характерні для будь-якого виховного процесу. Відомі сучасні педагоги Т. Ільїна, Н. Мойсеюк виділяють такі етапи:

– усвідомлення вихованцями норм і правил, вироблених суспільством, для того, щоб поводити себе правильно, визначити певні критерії поведінки, усвідомити її необхідність;

– формування ставлення дітей до пропонованих норм і правил, що передбачає не тільки їх розуміння, осмислення й виконання дитиною, але й виявлення нею добра, чуйності, порядності, жалю, співчуття, співпереживання, бажання допомагати, піклуватися;

– формування поглядів, переконань, що є процесом сприйняття, засвоєння та перетворення засвоєних норм на особисте надбання, потенціальною готовністю до дії. Переконання – це погляди, що ґрунтуються на певних принципах, якими людина керується в житті. Для формування переконання необхідно створювати ситуації, які «вимагають прояву позицій дії, тренування з метою здійснення правильних дій»;

– формування загальної спрямованості особистості. У результаті діяльності, в ході повторень формуються навички та звички поведінки, які стають нормою. Система дій, вчинків поступово переходить у рису характеру, стає властивістю особистості [58, с. 247].

Зазначені етапи національного виховання цілком відображають етапи розвитку національної свідомості дитини, обґрунтовані О. Вишневським. Характеристику цих етапів подано нижче.

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є основою, фундаментом національно-патріотичного виховання і здійснюється переважно в батьківській родині, дитячому садочку та в школі. Він припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. На цьому етапі формується почуття патріотизму.

2. Етап національно-політичного самоусвідомлення, припадає на підлітковий вік, коли дитина з лона сім'ї та школи переходить у громадське

середовище. На цьому етапі відбувається приєднання юнацтва до різноманітних дитячих й молодіжних громадських, політичних організацій і об'єднань, які в змозі допомогти виховати сьогоденного школяра, завтрашнього громадянина України.

3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами даного етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації [18, с. 46].

Національно-патріотичне становлення індивіда, за твердженням Р. Петронговського, відбувається як двоєдиний процес: на психологічному рівні це формування уявлень, почуттів, звичок, настроїв та прагнень; на ідеологічному – формування патріотичної свідомості, ідей, поглядів і переконань [65, с. 24].

Найбільш ефективно процес національного виховання відбувається в дошкільному віці, що розглядається як самоцінний етап життя людини; етап підготовки до наступного періоду життя – шкільного дитинства; період, упродовж якого формуються провідні риси особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність протягом усього життя [70].

А. Богуш пов'язує період дитинства зі становленням особистості, періодом пізнання нею соціуму, відкриття царини Життя в усьому його розмаїтті, з усіма позитивними й негативними проявами, це перші кроки навчання, жадоба знань, перші радощі, перші розчарування й перші сльози [9].

Дошкільне дитинство – період, коли починають формуватися якості особистості, звички, поведінка, які відповідають вимогам сукупності цінностей та традицій які діють у просторі культурного середовища рідного краю. Старший дошкільний вік виступає початковим етапом формування

суб'єкта діяльності, пізнання, спілкування (А. Богуш, Р. Буре, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Курінна Г. Люблінська, І. Рогальська, Т. Піроженко та ін.). Основною тенденцією періоду старшого дошкільного дитинства є становлення прагнення дитини стати такою, як дорослий [55].

На основі узагальнення та систематизації наукових праць з проблеми дитинства О. Ковшар виділила специфічні риси дошкільного дитинства, що виступають психологічною основою для організації національного виховання у закладах дошкільної освіти:

– дошкільний вік – це період життя людини, в якому закладаються основні риси особистісної активності та особистісні властивості, цінності, які визначають якості майбутнього життя;

– на всіх етапах існування дитинство характеризується постійною орієнтацією на дорослий світ, потребою бути залученим до світу та потребою взаємодіяти з ним;

– дитинство – виражена в діях і мові сукупність об'єктів, подій, процесів, соціальних інститутів і соціальних практик у ставленні до нього; ця сукупність формується й підтримується суспільством, а також постійно відновлюється в процесі життєдіяльності дітей, які отримують соціальні уявлення та інтегруються в соціум [40, с. 30].

Погляд на дошкільне дитинство як на самоцінний, самобутній і неповторний період життя особистості поділяють сучасні українські науковці І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Кочубей, В. Кремень, В. Кузь, Н. Побірченко, Т. Поніманська, Ю. Приходько, О. Сухомлинська, О. Савченко та ін. Науковці підкреслюють, що завданням дошкільної ланки освіти є соціально організована підтримка зростання кожної особистості, її соціокультурного становлення. З огляду на зазначене, проблема національного виховання дітей

дошкільного віку набуває особливої вати та значущості.

Отже, за висновками науковців, дошкільний вік є виключно важливим у процесі формування національної свідомості, оскільки він закладає фундамент формування майбутньої особистості.

Метою дошкільної освіти, як зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти України, є формування базису особистісної культури дитини через відкриття їй світу цілісності та різноманітності як сукупності чотирьох сфер життєдіяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я». Пріоритетним є ціннісний, морально-соціальний розвиток особистості з перших років її життя. Заклад дошкільної освіти має забезпечити формування життєвої компетентності дитини, до змісту якої входить і поняття «бути громадянином своєї країни, патріотом свого народу».

Змістом Базового компоненту визначено освітні лінії, що забезпечують засвоєння дитиною способів (механізмів) розвитку (саморозвитку), набуття знань, умінь і навичок дитини: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини» [5].

Завдання національно-патріотичного виховання дошкільників відображені в кожній з освітніх галузей:

– освітня лінія «Особистість дитини» – формування елементарних уявлень дитини про себе як носія свідомості та самосвідомості, сприйняття себе в контексті відносин з іншими;

– освітня лінія «Дитина в соціумі» – формування уявлення дитини про країну, народи, нації, суспільство, людство, виховання готовності сприймати соціальний досвід, робити добрі вчинки;

– освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» – формування моральних норм гуманної взаємодії з природним довкіллям, виховання

любові до природи, рідного краю;

– освітня лінія «Дитина у світі культури» – залучення дітей до надбань національної культури; формування ціннісного ставлення до українських мистецьких традицій та творів українських митців, виховання інтересу до українського декоративно-прикладного мистецтва;

– освітня лінія «Гра дитини» – ознайомлення з українськими народними іграшками та місцями їх виготовлення, вчити відповідально ставитися до обов’язків, пов’язаних із роллю в грі;

– освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» – формування інтересу до довкілля та самого себе, стимулювання та активне сприймання людей та подій, що відбуваються у соціумі;

– освітня лінія «Мовлення дитини» – формування уявлення дітей про українську мову як державну, уміння вести діалог, використовуючи етикетну українську лексику [5].

2016 року в Україні створено програму національно-патріотичного виховання дошкільнят (автори: О. Каплуновська, І. Кичата, Ю. Палець). Програмові завдання охоплюють такі напрями роботи педагога: формування любові до рідного краю (почуття причетності до рідного дому, сім’ї, дитячого садка, міста); ознайомлення дітей з історією, життям і побутом народу України у минулому і сьогодні; сприяння усвідомленню важливості духовно-моральних взаємин між людьми; виховання поваги до культурної спадщини народу та сучасного мистецтва; формування розуміння власних національних особливостей та толерантного ставлення до представників інших народів, культур і традицій, до однолітків, батьків, сусідів, інших людей; культивування кращих рис української ментальності – волелюбства, справедливості, доброти, чесності, працелюбності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури. Особливість програми –

орієнтація на сучасне життя й реалії, у яких живуть нинішні діти [39].

Автори Парціальної програми національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» виділили основні принципи організації національно-патріотичного виховання дошкільників:

– принцип національної спрямованості змісту виховання, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури, здатності зберігати національну ідентичність, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

– принцип системності, який передбачає таку побудову роботи з національно-патріотичного виховання, за якої кожен виховний захід є логічним продовженням попередньої роботи, підносить виховання і розвиток на вищий рівень;

– принцип науковості змісту національно-патріотичного виховання, який передбачає розкриття об'єктивної наукової картини світу, культури рідного народу, надання достовірних базових знань;

– принцип доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей означає, що національно-патріотичне виховання має враховувати рівень вікових можливостей дітей дошкільного віку, не створювати їм інтелектуальних, фізичних і моральних перевантажень;

– принцип наочності передбачає використання наочності не лише як засобу ілюстрування, а й як джерела інформації, що містить у собі загальне й одиничне, особливе й індивідуальне;

– принцип міцності, усвідомленості і дієвості освітніх результатів, що вимагає забезпечення єдності освітнього ефекту педагогічного процесу щодо національно-патріотичного виховання, без чого неможливі стійкі моральні переконання, розвинуті навички навчально-пізнавальної діяльності, суспільно

значуща поведінка тощо;

– принцип активності, який сприяє розвитку у дітей суб'єктних характеристик, формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень, що у свою чергу сприяє виробленню громадянської позиції особистості;

– принцип культуровідповідності, що передбачає органічну єдність патріотичного виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які забезпечують духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь;

– принцип полікультурності передбачає формування у дітей відкритості, толерантного ставлення до відмінних від національних ідей, цінностей, до культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності сприймати українську культуру як невід'ємний складник загальнолюдської культури;

– принцип соціальної відповідності зумовлює потребу узгодженості змісту і методів національно-патріотичного виховання реальній соціальній ситуації, в якій організовується освітній процес;

– принцип колективного характеру національно-патріотичного виховання, який зобов'язує до послідовного поєднання масових, колективних, групових та індивідуальних форм діяльності як дітей, так і дорослих, де колективні форми у поєднанні з груповими й індивідуальними дають змогу одночасно впливати на колектив дітей і на кожну дитину зокрема [39, с. 9-11].

Зазначені вище принципи є підґрунтям, на якому здійснюється реалізація основних завдань національно-патріотичного виховання дошкільників. Результатом цього виховання є патріотична вихованість, яка виявляється у соціально прийнятній поведінці особи, вмінні справедливо

діяти. Під патріотичною вихованістю Ю. Зубцова розуміє результат засвоєння дитиною національних цінностей і норм культури, ступінь формування в неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни. На думку Ю. Зубцової, базовими якостями національно-патріотичної вихованості є:

- любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід;
- ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю;
- толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій;
- усвідомлення себе частиною українського народу [35, с. 12].

Національно-патріотичне виховання дошкільників – надзвичайно важливий і специфічний етап патріотичного виховання людини, адже у цей період важливо сформувати в дітей почуття любові і поваги спочатку до своєї сім'ї, родини, домівки, потім – дитячого садка, рідного слова, природи, побуту і традицій, вулиці, міста, регіону, і в кінцевому результаті – до свого народу і країни. Тільки за таких умов і такої послідовності виховних впливів ми отримуємо сформоване в дітей почуття гордості, поваги, співпереживання за долю своєї Батьківщини.

Втім не можна змусити дитину любити свій народ, якщо в неї немає почуття любові до своїх батьків та рідних людей. На це в свій час вказували видатні зарубіжні (Я. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег) і вітчизняні (К. Ушинський, І. Огієнко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський та ін.) педагоги.

Формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку, тісно пов'язане з формуванням почуття співпереживання, яке розуміється як здатність емоційно реагувати на переживання інших людей, проникати в їхній внутрішній світ, розуміти їхні переживання, думки, почуття. Інакше

кажучи, це готовність і здатність співпереживати й співчувати.

У психології співпереживання тлумачать як «уподібнення емоційного стану суб'єкта до стану іншого суб'єкта або соціальної групи; при цьому в індивідуальній свідомості суб'єкта відбивається ставлення іншої людини (соціальної групи) до подій, які відбуваються з нею» [90, с. 491].

Отже, роль національно-патріотичного виховання старших дошкільників у системі виховного процесу закладів дошкільної освіти є надзвичайно вагомою і її не можна недооцінювати, оскільки саме дошкільний вік є сензитивним періодом для формування загальнолюдських та національних цінностей.

Вагому роль у межах здійснення національного виховання старших дошкільників протягом зазначеного періоду відіграють різні джерела:

а) твори образотворчого мистецтва, що відображають життя людини чи природи, розвивають не лише сприйняття, а й фантазія (дитина мислить, уявляє, «домальовує» зображене, бачить за картиною події, образи, характери);

б) музика, яка, відображаючи дійсність за допомогою мелодій, інтонацій, тембру, впливає на емоційно-почуттєву сферу дитини дошкільного віку, на її поведінку;

в) художня література [26].

Саме на особливій ролі образотворчого мистецтва у цілому та живопису зокрема як вагомих засобів національного виховання звертає увагу О. Рудницька та Г. Сотська. Дослідниці стверджують, що образотворче мистецтво виступає не тільки засобом відображення життя, але є «великим педагогом, вихователем та творцем людської психології» [80]. Оскільки образотворче мистецтво, впливаючи на внутрішній світ особистості, залучає її до людських емоцій, виховує здатність орієнтуватися в навколишньому

житті, пробуджує сприйнятливність до прекрасного, стимулює розвиток образного мислення, асоціативної пам'яті, художньої уяви; формує не лише естетичні смаки, але й суспільні цінності, самосвідомість [85].

Ця думка стверджується й І. Пацалюк, яка акцентує увагу на тому, що образотворче мистецтво розвиває дитину різнобічно, на відміну від інших видів діяльності, оскільки воно розвиває духовність різносторонньо та цілісно – в єдності думок, почуттів, волі, уяви, смаків, в єдності її естетичного, морального, громадянсько-політичного ставлення до світу, в єдності її свідомості та самосвідомості [64, с. 185].

У парціальній програмі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» О. Каплуновська, І. Кичата, Ю. Палець у змісті освітньої роботи щодо здійснення національно-патріотичного виховання дітей 6-річного віку виділили теми та навчально-пізнавальну діяльність дітей у межах цих тем, що забезпечується засобами українського живопису, а саме:

– «Рідне місто» (розширювати знання дітей про рідне місто (село), історію заснування, головні вулиці, визначні місця, адміністративні будівлі, архітектурні споруди; ознайомити з гербом міста; виховувати любов до рідного міста (села), бажання зробити його ще гарнішим, привабливішим);

– «Моя Україна» (продовжувати ознайомлювати дітей із державними символами України, з історією України; розвивати патріотичні й естетичні почуття; виховувати почуття любові і гордості за неї, бажання берегти народні звичаї, традиції; поглиблювати знання про минуле українського народу: про історичні події, пов'язані зі створенням Запорізької Січі та виникненням запорізьких козаків; формувати усвідомлення належності до українського народу; виховувати любов до Батьківщини, повагу до історичних та культурних надбань українського народу);

– «Природа України» (поглиблювати знання дітей про природу України, її багатства; виховувати любов до рідної країни, прагнення охороняти і примножувати природу рідного краю, розширювати уявлення про Батьківщину);

– «Славні сини і дочки України» (ознайомлювати дітей з видатними людьми минулого – великими українцями, князями Київської Русі, які прославили Україну; прищеплювати інтерес до історичних постатей минулого; виховувати гордість за національних героїв минулого, інтерес до історичних постатей минулого);

– «Традиції народів України» (продовжувати ознайомлювати дітей зі звичаями українського народу; виховувати інтерес і повагу до традицій українського народу, етичні почуття; сприяти відродженню звичаїв та обрядів нашого народу, виховувати любов, повагу до українських традицій; виховувати повагу до представників інших народів, які мешкають в Україні);

– «Культура України» (продовжувати ознайомлювати дітей з інтер'єром української хати, зі звичаями, пов'язаними з вибором місця для будівлі хати, з повір'ями; закріплювати знання про предмети деяких старовинних речей; виховувати повагу до традицій та історії свого народу; продовжувати ознайомлювати дітей з українським національним посудом, одягом, предметами вжитку, народною іграшкою; формувати естетичні почуття, шанобливе ставлення до українських народних символів);

– «Мистецтво України» (ознайомлювати дітей із українськими ремеслами; формувати естетичні почуття, шанобливе ставлення до українських народних ремесел; ознайомлювати дітей із багатством українського живописного мистецтва; дати уявлення про особливості жанрів і засобів виразності; розвивати естетичні смаки, інтерес до національного мистецтва; виховувати почуття прекрасного)[39].

Отже, образотворче мистецтво є одним з найбільш дієвих засобів загального розвитку та національного виховання дітей дошкільного віку.

1.2. Пізнавальне та виховне значення творів живопису.

Формування різнобічно розвиненої особистості сучасного старшого дошкільника неможливе без використання дієвих засобів, створення певного предметно-розвивального середовища, а також низки інших факторів. Серед впливових на свідомість та особистість дитини в цілому є живопис. Оскільки діти старшого дошкільного віку віддають перевагу візуальному контакту з картинами, аніж слуханню розповіді про той чи інший твір, то саме реалістичні твори українського живопису якомога краще сприятимуть вихованню патріотизму у дітей [28].

Живопис є одним із основних видів образотворчого мистецтва, в якому завдання пізнання, тлумачення і образного відображення навколишньої дійсності вирішуються за допомогою фарб, які наносяться будь-яку тверду поверхню. У художніх творах живопису використовуються: колір у тісному зв'язку з малюнком, світлотінь, виразність мазків, фактура й композиція, за допомогою яких художник відтворює на площині колористичне багатство світу, обсяжність предметів, їх якісну, матеріальну своєрідність, просторову глибину і світло-повітряне середовище. Живопис може передавати стан нерухомості й відчуття стрімкого руху. У ньому можливі розгорнуте оповідання і складний сюжет, що дає можливість не тільки наочно втілювати видимі явища реального світу, відобразити різноманітне життя людей, але й розкривати суть історичних процесів [56].

Живопис узагальнює та відображає багатовіковий людський досвід духовно-емоційного ставлення до світу у чуттєвих образах. Звернення до

засобів живопису дає змогу визначити на різних вікових етапах стадії та повноту звучання емоційної культури людини, розвиток емоційно-чуттєвої сфери, сенсорного досвіду, закладання естетичних цінностей, без яких гармонійний розвиток творчої особистості неможливий [26, с.53].

Виховний потенціал живопису міститься у його сутності й пояснюється тим, що емоційний чинник, естетичні ідеали особистості – первинні відносно інтелекту у формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі [1].

Художнім засобом відображення дійсності у мистецтві є художній образ – специфічна форма пізнання світу, типізація дійсності, її узагальнення з позицій певного естетичного ідеалу художника у живій, конкретно-чуттєвій формі, яка безпосередньо сприймається. Завдяки художнім образам, що несуть у собі найбільш узагальнені, яскраві, типові риси навколишнього, мистецтво проникає в суть об'єктивної дійсності, суспільних процесів, аналізує і розкриває їх значення для особистості, допомагає людині образно відтворити у свідомості життєву реальність, духовно осмислити і оцінити її, а, отже, допомагає формувати людину: стимулює почуття, спрямовує думки, розкриває складний внутрішній світ особисті, задовольняє потребу в красі [68, с. 271].

Вплив живопису на особистість є дуже різноманітним як в інтелектуальному плані, так і в духовному. Спілкування з мистецтвом зумовлене духовною потребою людини. Ця потреба індивіда не є вродженою, а «формується в ході його соціалізації, естетично направленою виховання, прилучення до культури» [22].

Розкриваючи значущість образотворчого мистецтва у цілому та живопису зокрема для формування підростаючої особистості, Г. Сотська акцентує увагу на його суспільно-педагогічній ролі, яка проявляється у наступних положеннях.

1. За допомогою мистецтва переважно передається духовний досвід людини, що несе в собі те головне, яке сприяє відновленню зв'язків між поколіннями. Духовні цінності, втілені у художній інформації, функціонують лише за їх добровільного сприйняття, як особистісний чуттєвий зв'язок з тим, що сприймається і одночасно засвоюється, оскільки суспільство опановує світ і духовно утверджує себе в ньому за допомогою мистецтва тією мірою, якою опанована художня інформація.

2. Оскільки специфічність мистецтва – в образному відтворенні світу, то цим визначається його суспільно-пізнавальна роль. Мистецтво вивчає життя, висвітлює істину в художньому образі. Його сила в тому, що воно згруповує загальне в особливе та одиничне, абстрактне, теоретичне – в конкретне. Мистецтво пов'язане не лише з наукою, а й з іншими формами людської свідомості; політика, право, мораль, релігія шукають у ньому втілення своїх ідей, норм, правил, понять. Мистецтво є абсолютно захопливим творінням людини: воно вчить краще розуміти інших людей і знаходити з ними спільну мову, зрозуміти самого себе, допомагає стати тактовнішим і мудрішим, возвеличує людину так, що і минуле, і її майбутнє стає для неї зрозумілим і близьким.

3. Оцінна діяльність в мистецтві є динамічним процесом активного емоційного сприйняття, чуттєвого переживання і осмислення пережитого. Результат цього – естетична оцінка. Головна відмінність естетичної оцінки від інших її видів полягає в спрямованості на предмет мистецтва та прекрасне в навколишньому, а також в тому, що естетичне сприйняття, переживання, судження, не втрачаючи своєї суверенності, одночасно є специфічними сферами оцінної діяльності.

4. Естетика як наука виникла в процесі узагальнення, осмислення практики, насамперед художньої. Мистецтво – це перша самостійна форма

естетичної діяльності. Воно має безпосередній вплив на розвиток почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей, що є однією з основ виховання творчої і висококультурної особистості. Його дія спрямована передусім на виховання у індивіда гуманістичних якостей, інтересів і любові до життя.

5. Духовна потреба в красі, естетичному переживанні займає вагоме місце серед потреб людини [85, с. 186-187].

Однак, не відкидаючи, перш за все естетичну значущість творів образотворчого мистецтва, М. Гнатюк стверджує, що в житті людини мистецтво виконує ряд функцій: безумовно художньо-естетичну, але й ще гедоністичну, пізнавальну, комунікативну, утилітарно-практичну, виховну, розвивальну та інші [24, с.6-7]. Теоретичний аналіз наукових праць дав змогу відзначити, що у вихованні дітей дошкільного віку виховний потенціал функцій живопису має особливе наповнення.

Необхідність використання творів образотворчого мистецтва в роботі з дошкільниками обумовлена їх величезною пізнавальною і естетичною цінністю. Так, Н. Ваганова вважає, що дітей дошкільного віку можна підвести до сприймання й розуміння живопису: розгляд картин великих майстрів сприяє розвитку в дітей естетичного смаку, естетичних відчуттів, естетичного інтересу, дозволяє звернути увагу на те, що раніше залишалося непоміченим, розвиває уміння і бажання дітей розповідати про сприйняте. Розгляд картин сприяє виразності дитячої мови, збільшується кількість визначень, порівнянь, діти вчаться розуміти задум художника, настрої, переданий їм у картині, загалом підвищується культура сприймання, розвивається мислення дітей [13].

У своїх працях Н. Гавриш, М. Гордій, І. Корякіна виділяють твори живопису як один з головних атрибутів освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Науковці стверджують, що картини необхідно

застосовувати як засіб різних напрямів виховання:

– розумового (ознайомлення з довкіллям, розвиток уваги, сприймання, уваги, мислення, мовлення, формування інтелектуальних здібностей, сенсорний розвиток);

– естетичного (розвиток художньо-естетичного сприймання, формування естетичної чутливості, збагачення емоційно-чутливої сфери);

– мовленнєвого (розвиток художньо-комунікативних здібностей, стимулювання ініціативи висловлювання, опанування різних типів зв'язного мовлення) виховання [6; 26].

Естетична функція мистецтва, на думку Ю. Борєва, є соціалізацією особистості, формує її творчу активність. Ця функція покликана формувати художні смаки, здібності та потреби дитини, її ціннісну свідомість та орієнтації; викликати бажання і уміння творити за законами краси, розвивати відчуття прекрасного [11, с. 163].

Головне призначення мистецтва живопису полягає саме в естетичному вихованні, оскільки у процесі зображувальної діяльності формуються сприятливі емоції для естетичного розвитку, які переходять у естетичні почуття, що сприяють формуванню оцінного естетичного ставлення до навколишньої дійсності. Дослідження В. Єзикеєвої, Т. Казакової, Є. Ігнатєвої, О. Долинної, Г. Бебіх підтверджують, що розвиток у дітей естетичних відчуттів дозволяє підвести їх до естетичних оцінок предметів і їх окремих властивостей, які можна позначити окремими визначеннями.

Великий вплив на естетичне виховання дошкільників має знайомство з мистецтвом живопису, що викликає в дітей естетичні почуття та переживання, допомагає дітям глибше і ширше сприймати явища життя і знаходити вираження своїх вражень у малюнках, що згодом розвиває у дітей естетичний смак [34].

Естетичне виховання спрямоване на формування та розвиток творчої особистості, її чуттєвої сфери, тобто естетичний розвиток особистості являє собою процес формування естетичної культури особистості, вдосконалення її естетичної діяльності та естетичної свідомості. На основі естетичних поглядів у дитини формується естетичний ідеал, відбувається засвоєння його змісту. Живопис формує здатність дитини давати естетичну оцінку побаченого, відрізняти прекрасне і піднесене від потворного. Поступово у дитини формується естетична культура, показниками якої є особистості є розвиненість емоційно-естетичного сприйняття, естетичні смаки та інтереси, естетичні творчі здібності, усвідомлення естетичних аспектів різних видів діяльності, підвищується рівень художньо-образного мислення [36, с. 46].

Важливим кроком в естетичному розвитку є самостійна діяльність дитини. Розкриваючи значущість образотворчого мистецтва у вихованні дошкільника, Т. Поніманська зазначає, що основним шляхом розвитку дитини є самостійна художня творчість, у якій вона відкриває нове для себе, а для тих, хто її оточує, – нове про себе [70, с. 280]. Цьому процесу сприяє розширення уявлень дітей про навколишню дійсність, розвиток їхньої мови, мислення. Значне місце в цьому процесі посідає розвиток емоційної чуттєвості, чуйності до прекрасного [24, с. 56]. При детальному спогляданні картини, аналізі зображеного, дитина навчається встановлювати взаємозв'язки у змісті твору, усвідомлювати задум митця, розуміти зв'язок між змістом твору і виражальними засобами.

Головною метою мистецької діяльності дошкільників, за даними досліджень В. Бабаєвої, Л. Болотної, Н. Ветлугіної, С. Козлової, є виховання найсильніших людських почуттів, таких як любов, доброта, милосердя, а також специфічних почуттів – кольору, форми, лінії, ритму, композиції. Формування умінь та навичок у різних видах мистецької діяльності стає лише

засобом, що дозволяє дитині відтворити свої почуття, думки, фантазії у самостійній творчій діяльності. Як відзначає Л.Виготський, якщо ми хочемо мати достатньо міцні основи для творчості дитини, необхідно розширити її досвід [66].

Намагаючись проаналізувати художні твори, дитина вже у дошкільному віці набуває певного досвіду вражень, що впливають на її естетичний смак та на художньо-творчу активність. Формування зорових образів у дитини є одним з елементів пізнання зовнішнього світу, тому пізнавальний процес (в тому числі і сприйняття) здійснюється виключно творчим шляхом[23, с. 56]. У цьому виявляється специфіка пізнавальної функції мистецтва.

У процесі спілкування з живописом у дітей з'являється не тільки інтерес до змісту твору мистецтва, але й розуміння його засобів виразності. Задатки художнього сприйняття виявляються саме у дошкільному віці. Діти дошкільного віку не можуть ще оцінювати глибину високохудожніх творів та їхнє естетичне значення, але вони багато чого запам'ятовують та люблять, а це є основою для подальшого бажання повернутися до цих та інших творів мистецтва, у них сформується інтерес і потреба спілкування з мистецтвом [55].

Позитивно впливають на розвиток дітей дошкільного віку вміння виділяти в художніх творах елементарні засоби виразності для відтворення ставлення до дійсності (колір, кольорові сполучення, форма, композиція тощо). До шести років діти дають елементарні оцінки не тільки ілюстраціям з книжок, але й пейзажу, натюрморту портрету, в якому захоплюючий сюжет відсутній, виявляють здатність відчувати настрій. Необхідною умовою такого сприймання є емоційна мальовничість сприйнятого, ставлення до нього, доповнене внутрішнім спілкуванням. У цьому полягає комунікативна функція живопису [42, с. 133].

Гедоністична функція живопису спирається на ідею значення цінностей особистості. Діти у переважній більшості не створюють нових суспільних цінностей, вони відтворюють цінності, вже відомі суспільству, але інтерпретуючи їх за своїм бажанням, несвідомо обираючи той чи інший варіант, завжди правильний, особливий, не схожий на інші.

Однак, упродовж дошкільного віку дитина постійно перебуває у системі людських стосунків, оволодіває навичками дорослих, спостерігає, а потім відтворює у своїй практичній діяльності. Спочатку дитина освоює дорослі дії емоційно, потім системно освоює людські стосунки, аналізуючи дії з погляду моралі. Саме тому, що ці символічні дії вільні, невимушені, узагальнені, вони мають творчий, образний характер. О. Іванова стверджує, що розвинена естетична культура неможлива без спілкування з художнім мистецтвом, яке дозволяє особистості усвідомити свої естетичні здібності й відкриває необмежені можливості для їх удосконалення. З іншого боку, саме спілкування з мистецтвом передбачає певний рівень розвитку естетичної культури, без якої твори мистецтва сприймаються як картинки зі схожими предметами, цікаві історії тощо [36, с. 51]. Живопис через художні образи безпосередньо впливає на почуття дітей, викликає певну емоційну реакцію – любов або ненависть, симпатію або антипатію, почуття захоплення або зневаги [63, с. 67]. Отже, живопис як вид образотворчого мистецтва приносить людині безкорисливу радість естетичної насолоди, формує істотні ознаки її глибокої соціалізації, стає фактором її творчої активності, формує цінності підрастаючої особистості [11, с. 164].

Дошкільний вік орієнтований на встановлення нових стосунків зі світом дорослих людей та перспективи нового соціального розвитку. Соціальні відносини стають домінантною формою взаємин, в яких дитина дошкільного віку починає безпосередньо взаємодіяти. Поведінка дорослих є певним носієм

суспільних взаємин, із притаманними їм функціями, правилами та нормами. Світ соціальних взаємин стає для дитини ідеальною формою зв'язку, до якої вона прагне. Рівень розвитку самої дитини та неможливість прямого зв'язку зі світом створюють умови, в яких дитина вимушена моделювати життя дорослих [15, с. 60]. Велику роль у зазначеному контексті відіграє живопис, що формує в дитини своєрідний опис дорослого життя. Інформаційна функція мистецтва є специфічним каналом зв'язку та служить, за висловом Ю. Борєва, «усуспільненню індивідуального досвіду відносин та особистісному привласненню суспільного досвіду» [11, с. 161]. Інформація, що передається мовою живопису, не потребує перекладу. Інформативні можливості мистецтва широкі, оскільки його мова і зрозуміла, і виразна, і гнучка. Художня інформація завжди оригінальна, емоційно насичена, парадоксальна, естетично збагачена. Мистецтво формує інформацію про сприйняте.

Художнє мистецтво, зображує події, факти, бажання у художній формі, а отже, активніше впливає на чуттєву та емоційну сфери людини, без яких важко реалізувати завдання виховання [36, с. 51]. Сприймаючи твір мистецтва, дитина набуває морального досвіду, причетності до різноманітних подій людського життя, усього розмаїття навколишнього світу. Така роль мистецтва набуває особливої ваги саме у час, коли зростаючий промислово-технічний вплив на навколишнє середовище, напружений ритм життя, невпинний потік інформації ускладнюють процеси засвоєння справжніх життєвих цінностей, нерідко глушать здатність співвідносити активність з індивідуальними проблемами інших людей, внутрішніми закономірностями природи. Розвиваючи небайдуже, зацікавлене причетне ставлення до життя, насичуючись його глибоким ідейним змістом справді гуманної моралі, мистецтво сприяє конструктивному розв'язанню складних людських проблем

[63, с. 46-47].

Виховне значення творів живопису полягає в тому, що в мистецтві живопису тісно пов'язане естетичне і моральне виховання. На цю особливість живопису звертають увагу Л. Панкратова, Є. Фльоріна, Л. Шибицька. Науковці стверджують, що важливо, беручи до уваги надмірну вразливість, тонку організацію духовного життя дитини, оточувати її світлими і радісними переживаннями. Проте потворні явища, як зазначає Л. Шибицька, також можуть викликати естетичне почуття у дошкільника. Для того, щоб дитина правильно зорієнтувалася в понятті «добро» і «зло», «прекрасне» і «потворне», потрібно відбирати ті картини, в яких проступає негативне ставлення самого автора до створеного ним образу, в яких переконливо звучить авторський осуд і застереження [63]. Естетичні і моральні почуття, що виникають під впливом мистецтва живопису, формують емоційне ставлення дошкільників до полярних проявів у житті – прекрасного і потворного, що сприяє посиленню виховної функції мистецтва, активному, перетворюючому впливові на душу дитини.

Отже, живопис є унікальним у вирішенні завдань як художнього так і особистісного розвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління. Це зумовлено не тільки природою сприймання творів живопису, а й тим, що вже в ранньому віці образотворча діяльність становить одну з найдоступніших і емоційно-захоплюючих форм творчості.

1.3. Особливості сприймання мистецтва живопису дошкільниками

В основі формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобами українського живопису лежить, перш за все, сприймання творів живопису, що відображає сенсорний розвиток дитини.

Сенсорний розвиток дитини – це процеси сприймання навколишнього світу всіма органами відчуттів та формування уявлень про зовнішні властивості та якості предметів: їх форму, величину, колір, положення в просторі, смак, запах, фактуру та ін. На основі комплексу ознак предметів, сприйнятих органами відчуття, формуються стійкі уявлення про них. Уявлення – чуттєвий образ предмета чи явища, який був сприйнятий раніше. Маючи уявлення про предмет чи явище, людина здатна описати його навіть тоді, коли він безпосередньо не сприймається. За сприйманням предметів навколишнього світу починається пізнання. Сприймання – це вияв аналітико-синтетичної роботи мозку, що виникає внаслідок безпосередньої дії об'єкта на аналізатори і не вичерпується враженнями, які отримуються в даний момент, активізуються також сліди минулих вражень, попередній досвід людини, тобто, як зазначає Є. Синьова, у пізнавальній діяльності людини велике значення має така властивість сприймання, як апперцепція [82, с. 158].

Отже, сприйняття являє собою певний рівень почуттєвого пізнавального процесу, відбиток людиною предметів у свідомості в умовах його безпосереднього впливу на органи почуттів, як цілісних чуттєвих образів [67]. Сприймання є психічним процесом відображення суті предметів і явищ навколишньої дійсності у всій сукупності їх елементів, що характеризується взаємозв'язком емоційного і інтелектуального та відрізняється цілеспрямованістю [14].

Науковці Ж. Маценко та А. Москальова визначають сприймання як «цікавий і складний психічний процес відображення людиною естетичних об'єктів та явищ» [30, с. 13]. У процесі естетичного сприймання людина не може залишитися нейтральною, втриматися від оцінки об'єкта з погляду своїх інтересів, потреб. Все це зумовлює виникнення емоцій, які супроводжують процес сприймання та виявляються зовні у міміці,

пантоміміці, вокалізаціях, мовних словесних висловах. Емоційний компонент сприймання проявляється також у потребі людини у співпереживанні власним емоціям та почуттям з боку іншої людини. Характерним для емоційного компоненту естетичного сприймання є збереження в емоційній пам'яті приємних вражень, що залишилися після зустрічі з естетичним об'єктом, емоційно забарвлені згадування про нього через деякий час. Спостерігаючи естетично цінний об'єкт чи явище людина відчуває й більш складні та глибокі прояви – естетичні переживання. Особливістю естетичних переживань є те, що у людини виникає потреба в співпереживанні з боку іншої особи позитивних емоцій, що мали місце у процесі сприймання красивого об'єкта чи явища. Естетичні переживання нерідко знаходять прояв у тому, що в процесі естетичного сприймання виникає бажання відобразити об'єкт, який сприймається, засобами художньої діяльності. В цей момент людина охоплена прагненням відобразити об'єкт таким, яким його сприймає саме вона крізь призму індивідуальних особливостей бачення, своїх відчуттів, емоційних вражень [68].

Як зазначають Т. Турчин та Н. Сухенко, являючи собою внутрішній психологічний акт, функцію людської психіки, сприймання водночас не зводиться до того первинного процесу, який виділяють психологи у ланцюжку: відчуття – сприймання. Його своєрідність зумовлюється особливостями самого мистецтва, специфікою художнього образу як найважливішої естетичної категорії, що поєднує в собі засіб відображення і пізнання, осмислення і оцінки проблем людського буття, вираження ставлення до нього. Відтак процес художнього сприймання належить до найскладніших духовних процесів у житті людини. Його складність зумовлена складністю функціонування самого мистецтва, в якому вплив на

дошкільника виявляється невербально, втілюючись у систему образів, стиль, жанр [88].

У дослідженнях Н. Курочкиної зазначено, що сприйняття живопису формується найповніше в старшому дошкільному віці, коли діти можуть самостійно передавати мальовничий образ, давати оцінки, висловлювати естетичні судження [48].

Як зазначають О. Каплуновська, І. Кичата, Ю. Палець, на шостому році життя в дітей виникають реальні можливості для опосередкованого засвоєння знань, що виходять за межі їхнього життєвого досвіду і безпосереднього сприймання, а також ті, які віддалені у часі. Це створює сприятливі умови для ознайомлення дітей з історією рідного краю, його людьми, специфікою праці та побуту, особливостями мови та культури. Діти цього віку можуть виокремлювати особисті цінності, емоційно їх освоювати, що закріплюється в діяльності, поведінці та міжособистісних взаєминах. У старших дошкільників з'являється вже дистанція соціальних зв'язків в оцінюванні норм поведінки дітей і дорослих. У цих дітей розвивається певна орієнтація на соціум, вміння на відповідному рівні розуміти й оцінювати суспільні відносини. Шестирічна дитина починає розуміти важливість суспільно значущих справ. У цей час формується певне розуміння й оцінка соціальних явищ, орієнтація на оцінне ставлення дорослого крізь призму конкретної діяльності. За всіх індивідуально-варіативних особливостей розвитку саме цей вік вирізняється найбільшою динамічністю процесу становлення ціннісних орієнтацій [48].

Процес розширення уявлень про довкілля, розвиток уяви і пам'яті, активізація розумової діяльності дітей сприяють оволодінню елементарними навичками мисленнєвих операцій, що своєю чергою дає дітям змогу засвоювати складнішу інформацію. У старших дошкільників під час засвоєння знань про об'єкти та явища навколишнього світу виникає бажання

порівнювати, оцінювати бачене й відповідно відображати, наслідуючи побачене. У цей період у них переважає емоційне сприймання. Цьому сприяють розвиток сенсомоторики – узгодженості в роботі очей і рук, чуттєвий досвід, уміння виокремлювати головне та узагальнювати характерні особливості [39, с. 14-15].

Суттєві зміни в пізнавальній сфері дитини старшого дошкільного віку надають великі можливості для встановлення зв'язків та відносин із об'єктами та суб'єктами навколишнього світу на основі безпосередніх вражень. У дитини активізується інтерес до суспільних явищ, життя людей у минулому, яке виявляється в бажанні пізнати власні національні особливості, свій рід, свій край тощо.

Одним із найбільш ефективних засобів пізнання дитиною рідного краю визначається живопис. О. Савушкіна, характеризуючи можливості цього засобу ознайомлення з навколишнім, зазначає: «Картина розкриває перед дитиною нові істини, розповідає їй про те, чого вона не помічала навколо себе, нагадує про забуті враження, змушує працювати уяву, пробуджує найрізноманітніші асоціації». Довкілля, втілене в картині через художні образи, репрезентується через чуттєво-емоційне ставлення, пробуджуючи певні почуття та переживання особистості [55].

Правильне, адекватне сприйняття живопису є частиною естетичного сприйняття дитини. Ознайомлення з красою у житті й мистецтві не тільки виховує розум і відчуття дитини, а й сприяє розвитку уяви і фантазії. Важливо, щоб робота вихователя будувалася на суворо науковій основі і проходила за певною програмою, яка враховує сучасний рівень розвитку різних видів живопису, із дотриманням принципу поступовості, послідовного ускладнення вимог, диференційованого підходу до знань та умінь дітей різного віку [85].

Діти старшого дошкільного віку здатні емоційно реагувати на твір мистецтва, глибше сприймати та відгукуватися на зображальні засоби творів мистецтва. Порівняно з молодшими дошкільнятами, діти шести років можуть пояснити свої уподобання та оцінки. На думку О. Половіної, – «твір живопису несе в собі заряд величезної духовної енергії. Зустріч з ним на довгі роки зберігає в душі дитини емоційний слід, що формує її розуміння естетичного, високохудожнього й духовного» [69].

Сприймання старшими дошкільниками твору живопису – не тільки пізнавальний акт, але й процес, що активізує дитину до художньо-творчої діяльності. Необхідною умовою такого сприймання є емоційна мальовничість сприйнятого, вираження ставлення до нього. Отже, сприймання живопису не полягає у пасивній констатації відомих проявів дійсності, хоча б дуже важливих і істотних. Воно вимагає, щоб дитина увійшла усередину зображуваних обставин, подумки взяла участь у діях героїв, пережила їхні радощі й сум [24, с. 45].

Науковці С. Зубченко, С. Горохов виділяють наступні етапи сприйняття дошкільниками властивостей предметів, зображених у творах живопису:

1. Сприйняття предмета в цілому.
2. Аналіз предмета, його зорове обстеження.
3. Визначення будови предмету, його форми, величини, місцезнаходження у просторі.
4. Виділення кольору, відтінків, світла, тіні.
5. Розгляд предмета в цілому [34].

Проходження зазначених вище етапів, на думку науковців, гарантує розвиток високого пізнавального рівня сприйняття у старших дошкільників, що обумовлює формування у дітей естетичного оцінюючого ставлення до сприйнятого, яке в свою чергу формує уміння бачити прекрасне, потворне, у

дитини розвиваються естетичні уявлення і почуття, творча уява, самостійна творча діяльність, удосконалюються моральні почуття. У процесі споглядання творів живопису створюються сприятливі умови для розвитку в дошкільника естетичного сприйняття та емоцій, які поступово переходять в почуття, що сприяють формуванню відношення (судження) до дійсності тобто спроможність, спостерігаючи цінний об'єкт або явище, свідомо виділяти ті його якості та властивості, наявність яких дозволяє віднести його до категорії красивого. На думку Н. Ваганової, такими властивостями є колір, форма, композиція, вдале просторове розташування, інтонаційна виразність тощо. Виділення властивостей предметів (форми, будови, величини, кольору, розташування в просторі), сприяє розвитку у дітей почуття форми, кольору, ритму – компонентів естетичного почуття [13].

Особливість сприймання старшими дошкільниками кольору у мистецтві живопису досліджували Е. Лебедева, Н. Сакуліна, Є. Фльоріна, Є. Ігнат'єва, Є. Ковальська. Науковці стверджують, що діти старшого дошкільного віку досить швидко сприймають колір (колорит), що виражається через емоційну реакцію на колір та кольорове сполучення зображеного предмету. При спостереженні предметів і явищ навколишнього життя у дітей старшого дошкільного віку спостерігається швидкий емоційний відгук на яскравий колір, блискучу поверхню; неповторність елементів, симетрію у розташуванні частин, конструктивну стрункість предмета, виразність силуету. Завдяки емоційному відгуку естетичні й моральні почуття стають більш глибокими й усвідомленими в міру розвитку і збагачення сприйняття в уявленні дітей, вони відчують їх, сприймаючи більш складні властивості явищ: різноманітність форм, багатство кольорів, колірних сполучень [36].

К. Демчик, базуючись на висновках Є. Фльоріної, акцентує увагу на значущості творів живопису у вихованні дітей. На її думку, слід прагнути до єдності емоційного і пізнавального сприймання дітьми змісту і форми творів мистецтва, тому що в дошкільному віці діти проявляють зацікавленість до творів мистецтва, здатні помітити зв'язок між змістом твору і його виражальними засобами, порівнювати і вибірково ставитися до жанрів мистецтва і конкретних творів [28].

Діти сприймають колір як засіб розкриття основної думки змісту зображеного, оцінюють настрій та естетичну цінність твору живопису, сприймають світ та уявні образи. Однак, на думку науковців, важче дітям дається виділення композиційної побудови картини, тому що діти по-різному сприймають твори живопису, їх багатоплановість, поліфункціональність композиції, складність сюжету. Діти, за даними досліджень Н. Ваганової, легко виділяють композиційний центр (якщо запитання поставлене точно і правильно вихователем), але їм складно відповісти на питання, чому художник розмістив на картині людей саме так і що він хотів цим підкреслити. Дошкільники засвоюють, що композиційний центр можна виділити кольором, величиною, формою. Пізніше діти вже самостійно з'ясовують різні засоби композиційного рішення, проте встановлювати залежність між композицією і основною ідеєю картини діти ще не можуть. Вони потребують допомоги педагога, який вчить їх вдивлятися в картину. Якщо зміст картини викликає у дітей інтерес, то вони самостійно починають уважно роздивлятися її, робити цікаві для себе відкриття [14].

Характеризуючи особливості сприймання дітьми творів живопису, науковці С. Матвієнко та І. Горбачева звертають увагу на те, що сприймати самостійно ритм, лінію, світлотіні в творах живопису старші дошкільники спочатку не можуть. Це вміння формується в систематичній роботі по

ознайомленню з творами живопису. При розгляданні оригіналів картин в музеї діти звертають увагу на різну техніку письма. Вони говорять, що мазки тут грубі, товсті, а тут їх майже не видно, вони дрібні, діти намагаються зрозуміти, чому художник саме так написав свою картину[55].

Для покращення розуміння творів живопису Г. Підкурганна рекомендує проводити зустрічі з справжнім мистецтвом в музеї, що чинить на дошкільників більш сильний емоційний вплив, ніж репродукції, внаслідок чого у дітей виникає почуття ритму, помічається ритмічна стрункість предмета, ритмічне розташування його частин, сприймається гармонійність форми предмета, формується відчуття пропорції, конструктивної цілісності зображення. Отже, розвиток всіх цих почуттів безпосередньо пов'язаний з тонкістю відчуттів: колірних, просторових, рухових, чим тонше діти розрізняють кольори і відтінки кольору, тим більш глибоко вони можуть відчувати радість від сприйняття красивих кольоросполучень, поступово набуваючи здатність до елементарних естетичних суджень (про явища життя, про предмети створені людиною, про твори мистецтва) [67].

Особливо значущою у контексті здійснення національного виховання дошкільників є та обставина, що спостереження естетично цінного об'єкта або явища зображеного у творі живопису, викликає у дитини не лише специфічні почуття та емоції, а й більш складні і глибокі прояви – переживання. У наслідок чого виникає потреба у співпереживанні, обміні враженнями, збереженні в пам'яті образу об'єкта, що справив враження, повторне переживання позитивних емоцій, бажання відобразити об'єкт засобами художньої діяльності, крізь призму індивідуальних особливостей своїх бажань, відчуттів, емоційних вражень [14].

Діти старшого дошкільного віку можуть визначати моральну цінність змісту картини, розуміти її характер, пізнавальну цінність художнього твору,

естетичну цінність та моральну насиченість змісту картини, але досягається це лише при активному, емоційному керівництві вихователем процесом сприймання [26].

Видатні дослідники дитячої художньої творчості значну роль в художньо-естетичному вихованні відводять ознайомленню дітей з кращими зразками творів живопису, формуванню у них досвіду естетичного сприймання мистецтва. Вони наголошують, що статичність образів образотворчого мистецтва допомагає дитині без труднощів зосереджувати свою увагу на тих об'єктах і явищах, що часто залишаються поза її увагою в процесі повсякденного спілкування зі світом.

Специфікою дитячого сприймання творів живопису є його цілісність, вміння сприймати не тільки зміст картини, а й засоби художньої виразності (композицію, тло, колір, світлотінь, симетрію). Тому в роботі з дошкільниками не можна застосовувати розумовий, дидактичний підхід під час розглядання репродукцій художніх картин. Не можна деталізувати запитання, спрямовані на відтворення змісту картин (такі, як що? хто? де? яке? коли?). Такий підхід вихолощує емоційність сприймання, руйнує його цілісність [57].

На основі аналізу психолого-педагогічних розробок Н. Ветлугіної, Н. Зубарьової, Г. Костюка, В. Моляко, В. Мухіної, Г. Овсепян, С. Рубінштейна, Є. Фльоріної щодо проблематики художньо-естетичного сприймання у дошкільному віці Н. Вагановою виділено такі особливості сприймання творів живопису старшими дошкільниками:

1. Сприймання дітьми дошкільного віку картин у цілому ще поверхневе і недосконале, дошкільники не завжди вміють правильно «читати» зображення, розуміти його сенс, співвідносити його з образами реальної дійсності, сформованими в життєвому досвіді; передавати своє особистісне

відношення до зображеного. Залежно від підготовки дітей, їх інтелектуального розвитку, від близькості і глибини розуміння зображеного на картині, діти по-різному описують картини. Чим старше діти, тим яскравіше і багатше їх уява, тим цілісніше і цікавіше їх розповіді з використанням порівнянь, епітетів, дієслів. Діти так само по-різному емоційно реагують на образотворчі засоби, проявляють відношення до зображеного, виражаючи позитивні емоції: радість, здивування, захоплення.

2. У процесі навчання старші дошкільники більш активно та усвідомлено, ніж діти меншого віку, сприймають картину, встановлюють взаємозв'язок між фактами, порівнюють, виділяють головне, істотне, надають свої пояснення; у них розвивається вміння правильно співвідносити малюнок з дійсністю, бачити саме те, що на ньому зображене, удосконалюється розуміння змісту малюнка.

3. Наприкінці дошкільного віку сприймання характеризується вже такими властивостями як цілісність, структурність і усвідомленість. Сприймання стає осмисленим, цілеспрямованим процесом, у якому виділяються довільні дії – розгляд, пошук – від схематичного, нерозчленованого воно переходить до цілісного цілеспрямованого спостереження. На різних стадіях розвитку художнього сприймання у дитини змінюється:

а) зміст, доступний для інтерпретації, і глибина пізнавального проникнення в нього;

б) складність композиції, яка може бути «схоплена» дитиною в цілому, в єдності і взаємозв'язку всіх її частин;

в) естетична оцінка сприйнятого: тут має місце і емоційна забарвленість й особисте відношення дитини.

Діти старшого дошкільного віку здатні до елементарної естетичної

оцінки художнього образу, до усвідомлення деяких естетичних засобів, у них з'являються стійкі переваги до конкретних творів і певних жанрів, виразно виявляється прагнення до самостійної художньої творчості. Дошкільники починають не тільки бачити, але й усвідомлювати первинні естетичні якості у художніх творах, у них формується інтерес до красивого в навколишньому житті і в мистецтві, до різних видів художньої і ігрової діяльності.

4. У процесі сприймання такого складного об'єкта, яким є сюжет на картині, виразно виступають діалектичні відношення частин і цілого, аналізу і синтезу, споглядання і мислення. Для розуміння змісту малюнка, який сприймають, суттєву роль відіграє його назва, як узагальнене формулювання основної ідеї картини (синтез). Назва спонукає дитину знову до докладнішого її розглядання (поглиблений аналіз). Така розумова діяльність забезпечує тривале збереження образу, що склався, і його подальше використання дітьми в різних видах практичної і художньої діяльності [13].

Отже, сприйняття творів живопису у дітьми старшого дошкільного віку має специфічні особливості, які необхідно враховувати у процесі їх національного виховання засобами українського живопису.

1.4. Мистецькі та педагогічні можливості використання творів українського живопису в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Український живопис відіграє виключно важливу роль у національному вихованні особистості. М. Євшан проголосив важливу тезу – «найбільша місія» українського мистецтва – національно-патріотичне виховання «одиниць і цілих поколінь» [55].

На особливій місії українського образотворчого мистецтва наголошують С. Зубченко та С. Горох. Науковці зазначають, що історія

української національної ідеї невіддільна від історії української образотворчості. Саме тому українська образотворчість є однією із смислових проєкцій української національної ідеї. Українська образотворчість як репрезентант національної ідеї оберігала «смисловий світ» та ціннісне ядро національної культури, «стояла на сторожі» українських культурно-мистецьких традицій. Таким чином, українська образотворчість може виступити адекватним виразником української національної ідеї в системі національного виховання підростаючих поколінь [34].

Підкреслюючи виховне значення українського живопису у процесі національного виховання, В. Волкова та І. Батарейна підкреслюють, що однією з центральних фігур національного буття залишається особистість з її здатністю репрезентувати загальнолюдські цінності та ціннісний зміст своєї національної культури. Особистістю людина не народжується, а формується від дитинства у процесі засвоєння нормативно-звичаєвих, знаково-символічних та ціннісно-смислових систем, витворених конкретною нацією. У зв'язку з цим і нація, і особистість існують та діють у просторі й часі завдяки постійній підтримці, збереженню і відтворенню найважливіших буттєвих засад. Одним із засобів подібного підтримання, збереження і відтворення буттєвих засад як нації, так і особистості є живопис [20]. Тому прилучення підростаючої особистості, якою є дитина, до світу національної культури у цілому та українського живопису зокрема, засвоєння нею культурно-історичного досвіду українського народу, у тому числі й через осягнення творів живопису, є важливими засадами соціалізації особистості та її національного виховання.

Відображення в образотворчому мистецтві кращих представників українського народу, які були «героями свого часу» і виразниками національних інтересів, задає певну ціннісно-смислову планку для духовного

зростання особистості. А при загальному духовно-світоглядному спрямуванні більшої частини таких творів образотворчого мистецтва відбувається стійка фіксація основних смислообразів, ідей та цінностей, що знаходить адекватне відображення у світогляді підростаючої особистості. Отже, український живопис, як виразник національної ідеї, має стати ефективним засобом національного виховання особистості [34].

Твір живопису відображає дійсність в образній формі. Проте художній образ не є простим копіюванням дійсності, він повніше і глибше відбиває суть речей та явищ довкілля на основі узагальнення художником характерних рис того, що він спостерігає. У художніх картинах відбито рідну природу, народні звичаї, життя народу (трудова діяльність, відпочинок, побут тощо)[36].

За вирішенням завдань живопис розподіляється на монументальний, станковий і декоративний. Монументальний живопис пов'язаний із відтворенням суспільно значимого змісту, який втілюється у величній формі. Художньому образу таких творів споріднена естетична категорія «піднесене». Особливість монументального живопису полягає в тому, що він потребує ясності та лаконізму композиції, чіткості та узагальнення малюнка; великих кольорових мас, особливого осмислення ракурсів і перспективи з урахуванням сприймання з великої відстані й під різним кутом зору. Монументальні живописні твори здебільшого пов'язані з архітектурою, але в той же час мають і самостійний суспільно значимий образний зміст. До них відносять: панно, розпис, мозаїку.

Декоративний живопис пов'язаний з архітектурним ансамблем і призначений (на відміну від монументального живопису) для оздоблення або підкреслення конструкцій і функцій споруди.

Станковий живопис об'єднує твори самостійного значення, не пов'язані

із певним художнім ансамблем або суто утилітарними функціями. Він відрізняється найбільш широкими можливостями відтворення життя. Залежно від узагальнення змісту (особливого характеру життєвих зв'язків і відносин), спрямованості, відбору життєвих явищ та їх художнього втілення, ідейно-естетичної оцінки в станковому живописі відрізняють такі жанри: історичний, батальний, портрет, побутовий, пейзаж, натюрморт, анімалістичний.

Виховні можливості станкового живопису старших дошкільників відображено в таблиці 1.1.

Український живопис містить у собі результати сукупної творчої діяльності вітчизняних художників, що відображає широкий спектр художніх образів: це картини, які відображують історичне минуле народу, його символи, обряди, традиції, природу мальовничої України, її сьогодення. Однак, як видно з таблиці, найбільші можливості у в контексті виконання завдань національного виховання, мають історичний та побутовий жанри живопису, що й обумовлює їх широке використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Таблиця 1.1

Мистецькі та виховні можливості станкового живопису

Жанр	Мистецькі можливості	Виховні можливості
Історичний	Дає змогу уявити історичні постаті та відтворює історичні події та історичні особистості	Збагачує знаннями про історію країни та народу; демонструє дітям приклади благородних вчинків, які здійснили герої минулих століть; вчить розмірковувати, бачити історичні корені сучасних явищ; сприяє формуванню національної самосвідомості.

Батальний	Включає, головним чином, зображення битв, а також інших епізодів, пов'язаних з війною; особлива увага приділялася просторовому та композиційному рішенню, героїчному узагальненню.	Показує приклади військової доблесті попередніх поколінь, розкриває патріотичний зміст визвольної боротьби народу.
Побутовий	Присвячений відображенню повсякденного подинокого й суспільного життя, є художньою розповіддю про реальні події, наповнені побутовими деталлями	Показує повсякденне життя народу в усій в усій його різноманітності, спонукає до роздумів та переживань, пов'язаних зі змістом картини, сприяє формуванню соціальних цінностей.
Портрет	Присвячений зображенню певної людини або групи людей, які існували чи існують у дійсності.	Розкриває її духовну суть зображеної людини певної історичної епохи чи сучасності, надає уявлення про глибину людських почуттів у діалектичній єдності індивідуальних і типових рис, які відтворюють епоху, соціальне середовище, національність тощо.

Продовження табл. 1.1

Пейзаж	Присвячений зображенню натуральної (дикої) або в тій чи іншій мірі зміненої людиною природи; відображає реальні або уявні різновиди місцевостей, архітектурних будов, індустриальних споруд, морських видів тощо.	Завдяки емоційності та ідейній насиченості змісту справляє значний вплив на свідомість, відображає природну красу різних регіонів України, формує дбайливе ставлення до природи, відповідальність за її збереження.
Натюрморт	Присвячений зображенню оточуючих людину речей, які розміщені у реальному побутовому середовищі та	Дає уявлення про різноманітність предметного світу, його форм, кольорів, барв; розширює знання дітей про

	композиційно організовані в єдину групу.	оточуючі предмети живої та неживої природи.
Анімалістичний	Передає зображення тварин.	Формує дбайливе ставлення до природи, відповідальність за її збереження.

До арсеналу творів живопису, які використовуються в дошкільному освітньому закладі, належать:

– картини М. Івасюка «Вїзд Богдана Хмельницького в Київ», «Богун під Берестечком», «Кубанські козаки у Львові», «Битва під Хотинном»;

– картини, написані за мотивами українських народних пісень («Весна», «Біля криниці», «Вечір»);

– картини К. Трутовського, які зображують українські народні звичаї, обряди: «Колядки на Україні», «Сорочинський ярмарок»;

– картини С. Світославського, присвячені рідній природі («Ніч», «Дніпровські пороги». «Річка», «Напровесні», «Розлив Дніпра на Оболоні», «Вечір у степу», «Вітряк», «Воли на оранці», «Миргород», «Паром на Дніпрі»);

– картини Т. Яблонської «Хліб», «В українському дитячому садку», «Слухаючи казку»;

– картини С. Шишка «Київська сюїта». «Осінь» та інші.

Отже, ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з творами українського живопису є важливим напрямом роботи з огляду на оновлення підходів до виховання дитини, формування в неї основ патріотизму, розширення знань про соціум тощо. В реалізації завдань щодо ознайомлення дітей з історичним минулим та сьогоденням українського народу дієву роль відіграє картина, яка навчає дитину бачити й відчувати навколишній світ не тільки з власної позиції, але й «очима художника».

Висновки до розділу 1

У першому розділі розкрито сутність проблеми національного виховання дітей дошкільного віку. Акцентовано увагу на тому, що дослідники розглядають поняття «національне виховання» в аспекті діяльності державних установ, та в аспекті змістової наповненості національного виховання, що являє собою історично зумовлену і створену самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

Розкрито етапи національного виховання та зроблено висновок про їх відповідність етапам розвитку національної свідомості дитини. Зазначено, що найбільш ефективно процес національного виховання відбувається в дошкільному віці, що є початковим етапом формування суб'єкта діяльності, пізнання, спілкування. На основі узагальнення та систематизації наукових праць з проблеми дитинства описано специфічні риси дошкільного дитинства, що виступають психологічною основою для організації національного виховання у закладах дошкільної освіти та охарактеризовано принципи організації національного виховання у закладі дошкільної освіти.

Розкрито пізнавальне та виховне значення творів живопису, що відображає розумовий, естетичний та мовленнєвий розвиток дитини та реалізується через комплекс функцій: естетичної, пізнавальної, комунікативної, гедоністичної, інформаційної.

На основі аналізу значного масиву наукових джерел з проблеми дослідження виокремлено особливості сприймання мистецтва живопису старшими дошкільниками (яскравість емоцій; здатність до встановлення

взаємозв'язків між фактами, порівняння, виділення головного, співвіднесення малюнка з дійсністю, елементарної естетичної оцінки художнього образу, усвідомлення деяких естетичних засобів, цілісність, структурність і усвідомленість; осмисленість, цілеспрямованість розгляду).

Розкрито мистецькі та педагогічні можливості використання творів українського живопису (монументального, станкового та декоративного). Визначено, що найбільшими виховними можливостями в контексті національного виховання дітей старшого шкільного віку характеризується станковий живопис, його історичний та побутовий жанри що й обумовлює їх широке використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

РОЗДІЛ 2.

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Критерії та показники національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

Національно-патріотичне виховання особистості є взаємопов'язаним процесом накопичення патріотичних знань і уявлень, формування патріотичних почуттів, цінностей, переконань, реалізації засвоєних і емоційно пережитих знань в діях та поведінці. Однак, питання про результат національно-патріотичного виховання дітей різних вікових груп залишається відкритим у сучасній педагогічній науці. Вирішення цього питання залежить від змістової наповненості завдань національно-патріотичного виховання для кожного вікового періоду.

У цілому для досягнення мети національно-патріотичного виховання передбачається виконання таких завдань:

– виховання гуманної, соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до етносоціального та соціально-культурного середовища, здатна розуміти значення життя як найвищої цінності;

– оволодіння способами діяльності та моделями поведінки, які відповідають загальноприйнятим нормам моралі та права;

– розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві шляхом активного спілкування із соціальним оточенням, накопичення досвіду комунікативної діяльності, дотримання правил толерантної поведінки, співпереживання і солідарності з іншими людьми у різноманітних життєвих ситуаціях;

– формування основ споживчої культури, вміння самостійно приймати рішення щодо власної поведінки [78].

Такий широкий набір завдань національно-патріотичного виховання обумовлює розгляд його результату як сформованої національно-патріотичної компетентності. Як вважає О. Порохнавець, національно-патріотична компетентність є об'єктивною категорією, адже становить певний рівень розвитку особистості, наявність знань, умінь, навичок, ставлень й орієнтацій. Науковець зазначає, що національно-патріотична компетентність має бути представлена як важливий напрям у забезпеченні виховання у будь-якому освітньому закладі. Кожен із компонентів структури компетентності має співвідноситися з іншими напрямками освітнього процесу і впливати на її формування.

До національно-патріотичної компетентності О. Порохнавець відносять такі компоненти:

- національна свідомість;
- моральна свідомість;
- громадянське почуття обов'язку;
- ціннісне ставлення до країни;
- переконання [78].

Отже, кожен із компонентів представлений як інтегрована якість особистості. Базовими складовими вказаної компетентності є національна і патріотична компетенції, які здатні реалізовувати на практиці свою компетентність. Проте, розгляд ступеня сформованості національно-патріотичної компетентності як результату національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку не є коректним у зв'язку з їхніми віковими особливостями, що відображають сформованість лише деяких елементів національної та моральної свідомості й несформованість

громадянського почуття обов'язку та переконань. У зазначеному контексті слід говорити про національно-патріотичну вихованість.

Як вважає Ю. Зубцова, патріотична вихованість є наслідком засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, ступінь формування в неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни [35, с. 12].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури Р. Петронговський визначив основні критерії та показники патріотичної вихованості, серед яких когнітивний; етноідентифікаційний; емоційно-мотиваційний; практичний [66, с. 14]. Проте, запропоновані науковцем критерії стосуються учнів старших класів закладів загальної середньої освіти, тому не можуть використовуватись у межах нашого дослідження.

Змістове наповнення зазначених вище критеріїв у контексті національного виховання старших дошкільників відображене у Парціальній програмі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» [39]. Автори програми – О. Каплуновська, І. Кичата, Ю. Палець – виділили показники національно-патріотичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Отже, дитина старшого дошкільного віку:

– знає свою сім'ю, батьків, історію роду; шанує історію своїх предків, пам'ятає дні народження, іменини батьків та інших членів сім'ї, виявляє знаки уваги й пошани до всіх членів сім'ї;

– розуміє призначення оберегів (батьківське та материнське благословення, рушник, вишиванка);

– володіє чіткою інформацією про дитячий садок, який відвідує, знає та пишається перевагами й досягненнями як працівників закладів дошкільної освіти, так і вихованців;

– бере участь у колективних заходах щодо поліпшення благоустрою дитячого садка;

– знає власні права та обов'язки, усвідомлено дотримується їх у власному житті;

– знає визначні історичні події рідного міста (села), символіку, історичні пам'ятки, легенди про рідний край, професії людей, які живуть у місті (селі);

– на елементарному рівні знає та розповідає про давню історію України (військо, рукописні книги, храми, ремесла, культура, національний одяг, національна символіка, визначні діячі, гетьмани);

– знає особливості тваринного та рослинного світу України, географічні та кліматичні особливості природних зон;

– бере активну участь у природоохоронних заходах;

– знає та розповідає про видатних людей минулого та сучасності, які прославили Україну;

– виявляє повагу до національних героїв минулого та сучасності;

– знає та позитивно ставиться до традиційних свят українського народу, бере активну участь у їх підготовці та проведенні;

– знає деякі особливості традицій найчисленніших національних меншин в Україні (росіяни, євреї, білоруси, молдовани, болгары, греки, вірмени, роми);

– знає та дотримується особливостей культури української оселі, народного одягу, української кухні;

- любить та грає в українські народні ігри;
- розуміється в основних видах українського народного та українського мистецтва;
- знає декілька жанрів української дитячої музики, називає композиторів, які пишуть музику для дітей;
- бере участь у виконанні репертуару української дитячої музики [39].

Таким чином, національно-патріотична вихованість являє собою комплекс якостей особистості й актуальний результат, досягнутий особистістю або колективом у процесі національно-патріотичного виховання, що виявляється в готовності реалізуватися як особистість та індивідуальність у служінні Вітчизні. Для цього необхідно:

- засвоєння дитиною досвіду пізнавальної діяльності, що передбачає сформованість патріотичних знань і уявлень;
- засвоєння дитиною досвіду емоційно-ціннісних стосунків, що означає сформованість патріотичних почуттів, цінностей, переконань;
- засвоєння дитиною дієво-практичного досвіду, що виявляється в реалізації патріотичних знань і уявлень, цінностей і переконань у патріотичній поведінці й діяльності [2].

Базуючись на описі зазначених вище показників вихованості старших дошкільників, обґрунтованих О. Каплуновською, І. Кичатою, Ю. Палець, та спираючись на результати досліджень Р. Петронговського, О. Квас та С. Волошина, нами визначено такі основні критерії національно-патріотичної вихованості:

- пізнавально-когнітивний;
- емоційно-ціннісний;
- поведінковий.

Відповідно до зазначених критеріїв розроблено показники рівнів національно-патріотичної вихованості старших дошкільників. Показниками рівня сформованості пізнавально-когнітивного компонента національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку є: знання родоводу, знання про Малу і Велику Батьківщину, розуміння елементарних понять патріотичного змісту. Показниками рівня сформованості емоційно-ціннісного компонента національно-патріотичної вихованості виокремлено: вираженість патріотичних почуттів та ціннісного сприйняття рідного краю, держави, ознак нації. Показниками рівня сформованості поведінкового компоненту подано: патріотичні прагнення та мотиви, активна участь у суспільно корисній та культуро творчій діяльності, прояв патріотичних якостей у діях і вчинках.

Окреслені структурні критерії та показники національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку дали змогу виділити три рівні сформованості цієї компетентності, представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

**Рівні сформованості національно-патріотичної вихованості дітей
старшого дошкільного віку**

Критерії	Показники
Високий рівень	
Пізнавально-когнітивний	Повнота знань про родинні зв'язки, про історію, культуру міста, країни: – орієнтування у родовідних лініях до третього покоління;
	– орієнтування у родовідних лініях до третього покоління; – розуміння символіки міста; наявність знань про певні історичні події, про цікаві місця в Україні, про національні свята і традиції, пов'язані з ними; пояснення основних понять патріотичного змісту.

Продовження табл. 2.1.

Емоційно-ціннісний	<ul style="list-style-type: none"> – Стійке позитивне ставлення до рідного краю, до Батьківщини, до народу; – виражене почуття прихильності, любові, інтересу до малої Батьківщини, країни; – вияв ціннісного ставлення до природи, культури та традицій.
Поведінковий	<ul style="list-style-type: none"> – Активність, ініціативність у корисні діяльності; – вчинки та оцінки цих вчинків дитиною регулюються моральними засадами.
Середній рівень	
Пізнавально-когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> – Недостатня повнота патріотичних знань про сімейний родовід, історію міста, країни, народні традиції; – недостатнє розуміння понять патріотичного змісту.
Емоційно-ціннісний	Виявлення загального позитивного ставлення до «малої» Батьківщини, до країни, інтерес до історії, культури, однак ціннісне ставлення до них недостатнє.
Поведінковий	<ul style="list-style-type: none"> – Обізнаність із моральними нормами поведінки за нестійкої мотивації до їх дотримання; – ситуативний вияв патріотичних якостей; – участь у патріотично спрямованій діяльності не відзначається особливою активністю.
Низький рівень	
Пізнавально-когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> – Обмеженість знань про членів сім'ї, про рідний край, національну історію, традиції, культуру; – неточність розуміння елементарних понять патріотичного змісту.
Емоційно-ціннісний	<ul style="list-style-type: none"> – Прояви певного негативізму або байдужості у ставленні до «малої» Батьківщини; – національна культура, традиції, історія, почуття гордості за Батьківщину не є ціннісними і значущими.
Поведінковий	<ul style="list-style-type: none"> – Інертність або відмова щодо участі у суспільно корисній праці, у заходах патріотичної спрямованості; – дії та вчинки рідко регулюються моральними засадами.

Охарактеризовані критерії та показники національно-патріотичної вихованості старших дошкільників були покладені в основу діагностики, спрямованої на виявлення належності учнів до означених рівнів за кількісними та якісними параметрами.

2.2. Модель національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.

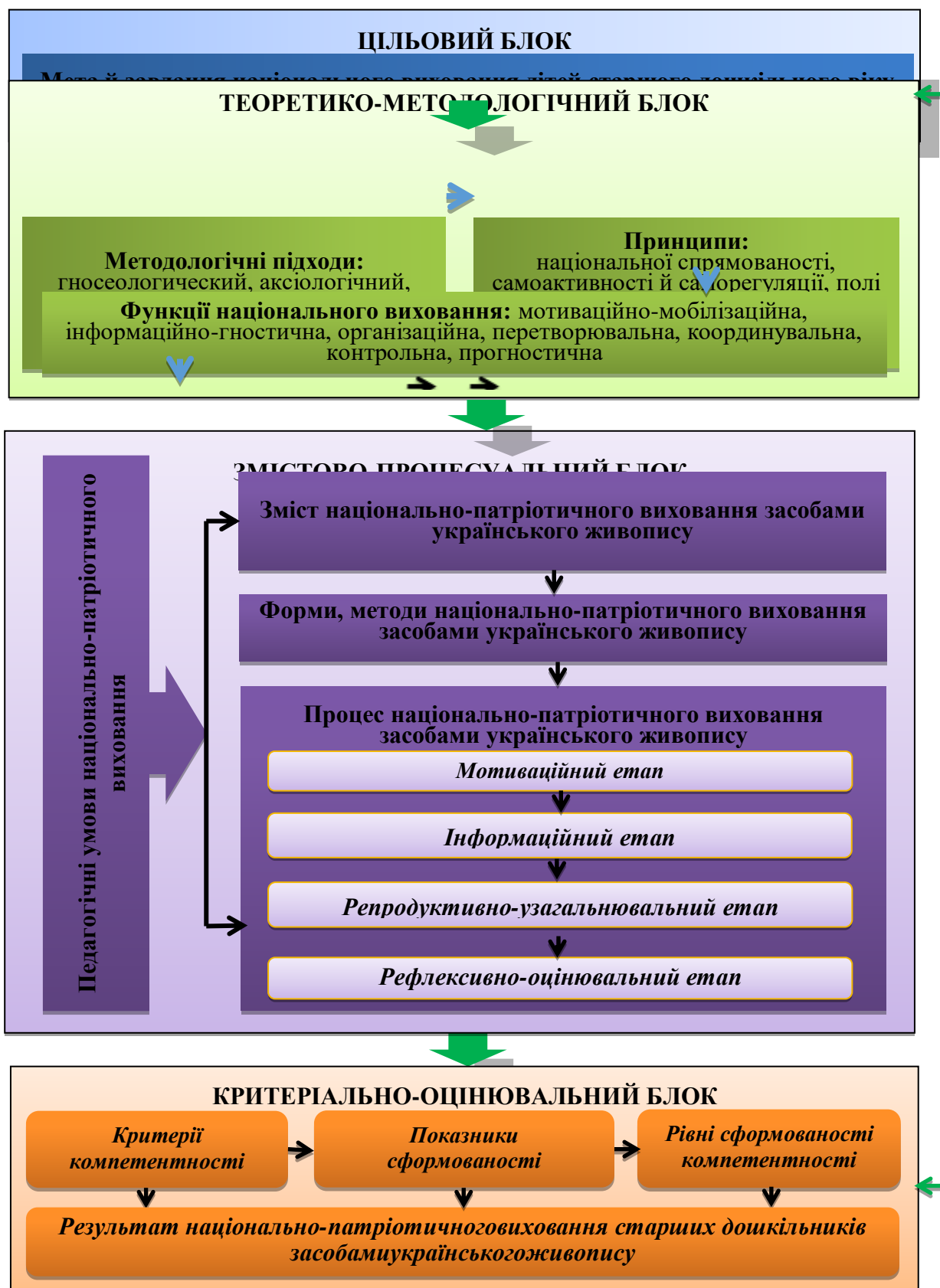
Модель організації процесу національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку містить наступні компоненти з урахуванням вікових особливостей дітей та специфіки використання творів українського живопису в закладі дошкільної освіти: цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний блок (підходи, принципи та функції національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку), змістово-процесуальний (зміст, педагогічні умови ефективності національно-патріотичного виховання) та критеріально-оцінювальний (результативний) блок.

Модель організації процесу національно-патріотичного виховання дітей старшого шкільного віку засобами українського живопису представлено на рис. 2.1.

Цільовий компонент структури моделі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є системоутворювальним та визначає функціонування всіх інших компонентів моделі. У межах дослідження вважаємо за доцільне виділити три рівні цілей національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису:

1. Стратегічна мета визначає ідеальний результат національного виховання, для досягнення якого необхідно вибудувати зміст виховання максимально можливої практичної діяльності педагога з національно-патріотичного виховання старших дошкільників.

2. Тактична мета спрямовує суб'єктів виховання на безперервне вирішення завдань виховання з урахуванням динаміки змін об'єкта, яким у межах нашого дослідження виступає дитина старшого дошкільного віку.

дошкільників засобами українського живопису

3. Оперативна мета, передбачає щоденну дію і об'єкт-суб'єктну взаємодію щодо вирішення педагогічних завдань (ситуацій), пов'язаних з національно-патріотичним вихованням дошкільників.

Мета національно-патріотичного виховання – розвиток у дітей соціальної активності, відповідальності, духовності, становлення громадян з позитивними цінностями і якостями, здатних проявити їх у творчому процесі на користь Вітчизни. У рамках нашого дослідження мета національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку представлена як така, що діагностується, тобто, описана через результат:

- формування патріотичної свідомості на основі знання культури, мови та традицій свого народу в процесі засвоєння досвіду пізнавальної діяльності;
- формування почуття любові, співчуття і гордості за свою Вітчизну, вірності своїй Вітчизні, готовності піклуватися про неї;
- формування ціннісного ставлення дитини до Вітчизни;
- створення умов для саморозвитку кожної дитини як особистості, індивідуальності, як суб'єкта патріотичної поведінки і діяльності у процесі засвоєння дієво-практичного досвіду [59, с. 50-51].

Методологічний блок розробленої моделі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку складають наступні підходи: гносеологічний, аксіологічний, системний, діяльнісний, антропологічний, культурологічний.

Гносеологічний підхід розглядає всі явища і події з точки зору теорії пізнання. Даний підхід надає сукупність інструментарію, що розкриває особливості пізнання дитиною старшого дошкільного віку об'єктивної реальності у цілому та творів українського живопису зокрема. У зв'язку з проблемою національно-патріотичного виховання дошкільників даний підхід

корисний глибоким дослідженням поведінки суб'єктів і об'єктів виховання, особливостей їх соціалізації, виховання, навчання, розвитку, самовдосконалення, самоактуалізації в різних видах діяльності і соціальному середовищі [59, с. 9].

Аксіологічний підхід до виховання – це орієнтація на цінності особистості, що відповідають її запитам, а також визначеним суспільством нормам у певній історичній та життєвій ситуації. Правильно організована виховна діяльність у закладі дошкільної освіти передбачає забезпечення поваги до дитячої думки, виявлення таких суб'єктивних якостей дітей, як участь у діалозі та вміння робити вибір, обстоювання своєї позиції в оцінюванні фактів, подій, почуттів і відкриттів, відповідальність і самодисципліна [71, с.187]. Аксіологічний підхід дозволяє вирішувати як загальні завдання гуманізації суспільства, так і завдання вивчення явища з точки зору задоволення ціннісних потреб людей в ситуації оцінки, подій, що змінюються, постановки завдань, пошуку та ухвалення рішень і їх реалізації.

Важливим для нашого дослідження є розкриття ціннісного потенціалу творів українського живопису. Соціальні цінності, які, заломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять до психологічної структури особистості у формі цінностей, які є одними з джерел мотивації поведінки. У межах здійснення національно-патріотичного виховання національні цінності виступають як суспільний ідеал (Батьківщина, патріотизм, відповідальність, любов тощо).

Середовищний підхід у вихованні розглядається як спосіб педагогічної організації середовища, створення й реалізації педагогічних умов, оптимізації їхнього впливу на формування й розвиток національно-патріотичної компетентності майбутніх громадян. Виховний процес закладу дошкільної освіти спрямований на вирішення найважливіших задач виховання –

формування національної самоідентичності, громадянської відповідальності і правової самосвідомості, духовності та культури, особистої ініціативності та самостійності, толерантності в поведінці та відносинах. При цьому відбувається інтенсивне формування системи термінальних та інструментальних цінностей (особистий світогляд, життєві позиції, смисложиттєві орієнтації, цілісний образ «Я», готовність до саморозвитку, самонавчання, самопрояву тощо), що створює позитивну змістову основу смисложиттєвої спрямованості особистості й виражає внутрішню суть її ставлення до дійсності [71, с.191].

Створення системи національно-патріотичного виховання у межах освітнього середовища закладу дошкільної освіти:

- визнання й забезпечення прав кожної особистості, її прав та гідності як найвищої соціальної цінності;
- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості дитини відповідно до її інтересів та можливостей;
- утвердження толерантного світогляду, сприятливості до культурного плюралізму, шанобливого ставлення до інших культур і традицій;
- формування громадянської ідентичності, відчуття належності до рідної землі, народу;
- утвердження почуття патріотизму, відданості у служінні Батьківщині;
- формування соціальної активності особистості;
- утвердження поваги до Конституції України, законодавства, державної символіки, державної мови [4].

Гуманістичний підхід базується на визнанні людини вищою цінністю, яка має права на свободу, розвиток, реалізацію всіх можливостей.

Гуманістичний підхід у системі формування національно-патріотичної компетентності дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на повазі до дитини, турботі про її розвиток. Цей підхід передбачає визнання кожного дошкільника як неповторної людської істоти (індивідуальності), ставлення до нього як до суб'єкта власного розвитку, опори у вихованні дитини на сукупність знань про людину та високий професіоналізм [27].

Системний підхід орієнтує на розкриття цілісності об'єкту, визначає сукупність пізнавальних принципів, які орієнтують конкретні напрями дослідження, що дозволяють ставити і вирішувати нові завдання і визначати нові предмети вивчення. В основі використання вказаного підходу в педагогічних дослідженнях лежить вивчення внутрішніх і зовнішніх системних властивостей і зв'язків педагогічних об'єктів, які обумовлюють їх цілісність. Системний підхід визначає спрямованість діяльності педагогів на забезпечення оптимального функціонування тих систем, в які включені дошкільники, в цьому випадку діяльність педагога розуміється як «здійснення ним функцій, що об'єктивно покладаються на нього системою виховання, його місцем у ній, і покликана забезпечити організацію виховної системи і управління її функціонуванням з метою здобуття необхідних педагогічних результатів» [84, с.55].

Антропологічний підхід, обґрунтований К. Ушинським, базується на системному використанні даних усіх наук про людину як предмет виховання і передбачає облік вікових особливостей вихованців в освітньому процесі. Орієнтує педагога на вирішення суперечностей, характерних для певної вікової групи, і на формування провідних новоутворень; облік сензитивних періодів у вченні і вихованні; організацію педагогічного процесу на діагностичній основі. В рамках антропологічного підходу патріотизм визначається як одна з вищих соціокультурних цінностей, що мають декілька

характерних антропологічних меж. Він виявляється у сфері відчуттів, ідей, вчинків особи; є засобом ідеологічного впливу і чинником суспільної практики. Антропологічний підхід передбачає, що жодна риса особистості не повинна розвиватися в збиток гуманістичним принципам виховання. Відношення до Вітчизни є цінністю життя і культури, що має загальнолюдський зміст і значення [59, с.13].

Діяльнісний підхід передбачає побудову процесу на принципах пріоритету суб'єкт-суб'єктних стосунків. Педагог як суб'єкт виховання здійснює виховний вплив відносно об'єкта (дитини) і вибудовує об'єкт-суб'єктні стосунки. Такий характер взаємодії відповідає філософському уявленню про структуру діяльності взагалі і педагогічної діяльності зокрема. Однак педагог не стільки вчить і виховує, реалізуючи цілі національно-патріотичного виховання, скільки стимулює прагнення дітей до саморозвитку, вивчає їх активність, створює умови для самоактуалізації в патріотично-орієнтованій діяльності [4].

Зазначені вище підходи є основою для формування системи принципів організації процесу національно-патріотичного виховання. Ці принципи викладено у Концепції національно-патріотичного виховання молоді:

1. Принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну.

2. Принцип самоактивності й саморегуляції забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках.

3. Принцип полікультурності передбачає формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської.

4. Принцип соціальної відповідності обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем.

5. Принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців.

6. Принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні[46, с. 6-7].

Зазначені принципи, у свою чергу, є основою для обґрунтування функцій національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень (В. Гінецинський, Н. Кузьміна, А. Маркова, І. Липський та ін.) виділяємо певний перелік функцій:

– орієнтовна, що пояснює мету і завдання національно-патріотичного виховання у закладі дошкільної освіти та конкретизує її по відношенню до дітей різних вікових груп;

– мотиваційно-інформаційна, що полягає у створенні соціально-психологічних і педагогічних умов, якіби спонукали дітей до накопичення знань про історію країни, її культурні реалії, історію рідного міста;

– організаційна, що передбачає створення умов (оптимальний підбір методів, технологій, прийомів і засобів) для включення всіх суб'єктів і об'єктів діяльності у процес досягнення поставлених цілей національно-патріотичного виховання;

– перетворююча – вимагає від педагога творчого підходу до організації освітнього процесу, включення дітей у направлену і ціннісно-орієнтовану діяльність, а також взаємодію суб'єктів і об'єктів національно-патріотичного виховання;

– координувальна – спрямована на об'єднання і узгодження вмісту і спрямованості педагогічних дій, встановлення контактів з батьками і колегами, соціальними партнерами, участь у педагогічній освіті батьків, тощо.

– прогностична, що прогнозування стану й динаміки розвитку національно-патріотичної компетентності дітей.

Змістово-процесуальний компонент є найважливішим у моделі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису. Зміст національно-патріотичного виховання складають наукові факти, поняття, ідеали, що відображаються через такі твори образотворчого мистецтва. На основі їх споглядання та аналізу відбувається формування патріотичних почуттів, виховання вольових та моральних якостей; а також здібностей, навичок, вмінь, звичок, поведінки, що забезпечують реалізацію патріотичних ідей та почуттів у практичній діяльності. Тобто, предметом формування є патріотичні почуття, свідомість, відношення, оцінки, поведінка дошкільників [59, с. 86].

Аналіз базових програм дозволяє визначити зміст національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Зупинимося на них детальніше.

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (автор програми – О. Кононко) в новій редакції повністю відповідає структурі Базового компонента дошкільної освіти (наказ МОН від 24.06.2014 № 750). Програма складається з двох частин. В інваріантній частині прописана освітня лінія – «Дитина у світі культури», до якої належить розділ «Світ образотворчого мистецтва».

Основні освітні завдання поділяються на розвивальні, навчальні та виховні. До розвивальних автори (О. Аксьонова, А. Аніщук, Л. Артемова та інші) відносять: формування ціннісного ставлення художньо-естетичного світобачення; розвиток спостережливості; стимулювання до створення художнього образу на основі пізнання виражальних засобів живопису; розвиток відчуття кольору, форми, композиції; розвиток творчої уяви.

Навчальними завданнями є: навчання способів мистецької діяльності у світосприйнятті та самовираженні; вправлення в умінні розглядати, розуміти, елементарно пояснювати твір мистецтва; прищеплювати навички пізнання художніх матеріалів; формувати вміння, пов'язані з художньо-образним відображенням предметів; презентувати нові види художньої діяльності, зображальні техніки [45, с. 231].

Виховними завданнями автори пропонують розглядати: формування інтересу до художньо-естетичного пізнання дійсності, мистецтва, творчого процесу, формувати культуру художньо-естетичних потреб, почуттів, емоцій; заохочувати прояви самостійності; формувати власну позицію під час сприймання творів образотворчого мистецтва і в процесі творчості [73, с. 231].

Згідно з програмою виховання дітей дошкільного віку «Малютко» (автор – З. Плохій), завданнями з образотворчого мистецтва є: виховання в дітей спостережливості, уміння помічати характерні естетичні ознаки

навколишніх предметів і об'єктів, виокремлювати їх; розвивати відчуття кольору, ритму, естетичне сприймання та уяву, ініціативу, художньо-творчі здібності; виховувати самостійність, організованість, уточнювати уявлення дітей про форму предметів, їх схожість і відмінність, відхилення від основної форми; розрізняти, називати та використовувати всі кольори спектру та складні відтінки, спонукати виконувати малюнки за уявою, з пам'яті, з натури; заохочувати дітей до самостійного пошуку прийомів зображення при інтеграції видів зображувальної діяльності [74].

Ознайомлення з образотворчим мистецтвом відбувається засобами предметного, сюжетного та декоративного малювання і формує такі завдання: залучати дітей до культури українського народу, учити їх бачити й відчувати чарівний світ мистецтва; милуватися і захоплюватися ним; учити емоційно сприймати твори класичного та сучасного українського мистецтва й мистецтва інших народів; розвивати здатність сприймати твори образотворчого мистецтва. Автори у своїй праці вказують на те, що передусім слід акцентувати увагу на умінні передавати відобразити в малюнках працю людей; передавати зміст літературного твору: казки, вірша, оповідання, примовки, дитячої пісеньки, вистави; виділяти в сюжетному малюванні головне за розміром, кольором, формою, лінією; поєднувати гармонійно кольори, передавати в малюнку відносні розміри предметів [74, с. 225-226].

Програма «Дитина» є комплексною програмою (Е. Белкіна, Н. Бібик, М. Вашуленко, Е. Вільчковський та ін.), в якій відображенні вимоги відповідно до змісту дошкільної освіти. Зміст завдання з образотворчого мистецтва викладений у розділі «Чарівні фарби і талановиті пальчики» [Програма Дитина]. Завдання і зміст розділу: залучати дітей до культури свого народу, вчити бачити, милуватись, захоплюватись чарівним світом

народного мистецтва; виховувати інтерес, готовність і нахили до творчої діяльності, бажання створювати власні художні образи; розвивати дослідницьку, пошукову діяльність при сприйманні художнього матеріалу, розширювати досвід його використання в різних видах власної образотворчої діяльності; навчати передавати один і той самий образ у різних видах художньої діяльності, спираючись на знання характерних особливостей, виразності матеріалу, техніки, способів та прийомів зображення; забезпечувати умови розвитку дітей, постійно створюючи «зону найближчого розвитку» [75, с. 221].

Зауважимо, що програма спрямована передусім на гуманізацію освітнього процесу. У змісті переважають настанови на індивідуальну роботу та на психологічні можливості дитини, враховується зона найближчого розвитку. У розділі, присвяченому образотворчому мистецтву, автори орієнтуються на зв'язок із традиціями. В орієнтовному плануванні пропонуються, переважно, роботи вітчизняних митців.

Як показав аналіз чинних програм розвитку дітей дошкільного віку, завдання національно-патріотичного виховання реалізуються певною мірою в кожній з них, однак цілеспрямовано вони вирішуються у змісті Парціальної програми національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» (О. Каплуновська, І.Кичата, Ю. Палець), аналіз якої було здійснено у попередньому розділі.

Процес ознайомлення з певним твором живопису, відповідно до розробленої моделі, відбувається за такими етапами.

I етап, мотиваційний. Мета – викликати у дітей бажання дітей більше дізнатися про творчість художника, про нього самого, побачити його картини. Форми роботи – перегляд фотоальбому з репродукціями картин пропонованого художника, заняття з ознайомлення з довкіллям, віртуальна

екскурсія до картинної галереї, «піраміда знань», робота поза заняттями.

II етап, інформаційний. Мета – сформувати у дітей систему знань про творчість пропонованого художника, пов'язавши її з елементами національного (природа, побут, історичні події). Засобами картини розширити знання дітей про історико-культурні пам'ятки країни, регіону, міста; різні аспекти живопису. Форми роботи – заняття ПРД (з акцентом на малюванні), бесіда з дітьми про творчість художника, відвідування «міні-галереї» з картин митця, гра «Крокуємо нашим містом» (логічні ланцюжки) тощо.

III етап, репродуктивно-узагальнювальний. Мета – надати дітям можливість практично застосувати знання, уміння та навички набуті на попередньому (інформаційному) етапі для успішної роботи над проектом, створити умови для відображення дітьми отриманих вражень у малюнках, розповідях. Форми роботи – заняття з ознайомлення із соціумом, заняття з розвитку мовлення, зустріч з місцевим художником, сюжетно-рольова гра «Екскурсовод», дидактична гра «Пейзаж рідного краю», «Український натюрморт», «Історичний портрет».

IV етап, рефлексивно-оцінювальний. Мета – забезпечити засвоєння змісту картини на основі емоційного інтелекту, викликати бажання дітей використати отримані знання в зображувальній діяльності. Форми роботи на етапі – розповідь дітей, дитяча художня студія «Ми – талановиті нащадки художника ...» (створення роботи в одному з жанрів, у якому працював митець), вернісаж дитячих робіт, круглий стіл-обговорення «Моє знайомство із ...», відкритий мікрофон «Маріуполь – величне місто».

Критеріально-оцінювальний блок моделі організації національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку містить у собі критерії, показники та рівні сформованості національно-патріотичної компетентності,

що розкриті у п.2.1.

Національно-патріотична компетентність розглядається науковцями як здатність дитини, обумовлена засвоєнням нею досвіду пізнавальної діяльності, емоційно-ціннісних відносин і дієво-практичного досвіду, що виявляється в здатності і готовності реалізуватися як особистість та індивідуальність у служінні Вітчизні:

– засвоєння дитиною досвіду пізнавальної діяльності передбачає сформованість патріотичних знань і уявлень;

– засвоєння дитиною досвіду емоційно-ціннісних стосунків означає сформованість патріотичних почуттів, цінностей, переконань;

– засвоєння дитиною дієво-практичного досвіду виявляється в реалізації патріотичних знань і уявлень, цінностей і переконань у патріотичній поведінці і діяльності.

Отже, національно-патріотична компетентність розглядається як результат національно-патріотичного виховання засобами українського живопису.

2.2. Педагогічні умови національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису

Особливе місце у формуванні національно-патріотичної вихованості старших дошкільників відводиться педагогічним умовам, в яких відбувається процес національно-патріотичного виховання. Їх виявленню й обґрунтуванню передувало визначення сутності поняття «умови».

Поняття «умова» є філософською категорією, що виражає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він не може існувати та розвиватися

[62]. Умови – це обставини, що визначають певні наслідки, сприяють одним процесам чи явищам і перешкоджають іншим [50, с. 10-11].

Отже, з філософської точки зору під умовами слід розуміти обставини, в яких виникає, існує й розвивається те чи інше явище або процес.

Аналіз наукових праць з питань обґрунтування сутності педагогічних (організаційно-педагогічних) умов дав можливість зробити висновок про те, що єдиного розуміння науковцями поняття «умова» не існує. Можна виділити такі підходи до розкриття сутності цього поняття:

– сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, прийомів і матеріально-просторового середовища, які спрямовані на розв'язання дослідницьких завдань (В. Андрєєв)[3];

– обставини, які сприяють (або протидіють) продуктивному процесу (Р. Серьожнікова, Н. Пархоменко, Л. Яковицька) [81];

– сукупність природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів, що діють на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, її поведінку та навчання, формування особистості (В. Полонський) [77, с. 36].

Отже, результати комплексного аналізу дозволяють зробити висновок, що поняття «умова» означає сукупність причин, обставин, що впливають на розвиток, виховання і навчання людини, динаміку і кінцеві результати цих процесів. Педагогічні умови – один із компонентів педагогічної системи, відображає сукупність можливостей освітнього середовища, впливає і забезпечує ефективний розвиток особистості.

Поняття «педагогічні умови» в контексті нашого дослідження ми будемо розуміти як сукупність обставин, що активізують взаємодію чинників освітнього середовища для розв'язання проблеми національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису. Отже, реалізація цих умов забезпечує ефективне впровадження моделі

національного виховання старших дошкільників засобами українського живопису та досягнення очікуваного результату – належного рівня сформованості національно-патріотичної компетентності.

Зміст та умови реалізації завдань національного виховання дітей дошкільного віку знайшли відображення в роботах Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, І. Зайченка, Є. Коваленко, Н. Маліновської, М. Мельничук, З. Нагачевської, О. Проскури, Т. Поніманської, І. Пінчук, В. Сергєєвої та ін. Науковцями, зокрема обгрунтовано такі основні умови ефективної реалізації завдань національного виховання дітей в закладі дошкільної освіти:

- організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного);

- належне програмно-методичне забезпечення освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо);

- інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності, систематичне вивчення стану освітньої роботи, її результативності;

- оптимізація методичної роботи з кадрами, в тому числі із застосуванням сучасних засобів інформування з професійних питань, використанням інтерактивних форм підвищення фахової майстерності педагогів закладу;

- зв'язок з іншими закладами освіти, науковими установами, музеями, громадськими, волонтерськими організаціями тощо;

- співпраця з батьками вихованців у питаннях психолого-педагогічної просвіти, залучення до участі в освітньому процесі дошкільного закладу;

- своєчасна і дієва допомога з боку управлінських, методичних служб

різних рівнів [12].

На основі аналізу робіт Л. Артемової [73], А. Богуш [12], Н. Гавриш [6], О. Кононко [43] та інших фахівців із дослідження проблеми національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку визначено такі педагогічні умови формування національно-патріотичної компетентності:

1. Створення освітнього середовища для реалізації в майбутніх вихователів умінь і навичок професійної діяльності.

2. Реалізація диференційованого підходу до роботи з дітьми старшого дошкільного віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти.

3. Використання ефективних інноваційних методів та форм професійної підготовки майбутніх вихователів до патріотичного виховання.

Однією із зазначених педагогічних умов формування національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису є створення освітнього середовища для реалізації завдань національно-патріотичного виховання.

Поняття «освітнє середовище» розглядається вітчизняними й зарубіжними науковцями як: система впливів і умов формування особистості за заданим взірцем, а також можливостей для її розвитку, що є в соціальному і просторово-предметному оточенні; впорядкована цілісна сукупність компонентів, взаємодія та інтеграція яких обумовлює наявність у закладу освіти вираженої здатності створювати умови і можливості для цілеспрямованого та ефективного використання педагогічного потенціалу середовища в інтересах розвитку особистості всіх її суб'єктів [91, с.76-82].

В. Слободчиков вважає, що важливими характеристиками освітнього середовища є його насиченість (ресурсний потенціал) і структурованість (спосіб організації) [83, с. 13-15].

Ресурсний потенціал такого середовища забезпечується системою

можливостей: матеріально-технічних (наявність спеціального обладнання, комп'ютерної, телекомунікаційної та мультимедійної техніки);

– соціально-педагогічних (наявність педагогів високої кваліфікації, які забезпечують надання якісних освітніх послуг, володіють особистим педагогічним стилем, постійно підвищують професійну майстерність, зацікавлені у високих результатах освітньої діяльності);

– організаційно-технологічних (побудова освітнього процесу, поєднання загальних, групових та індивідуальних форм освітньої діяльності, використання інноваційних методів, засобів і технологій тощо);

– репутаційних (високий соціальний статус педагогічного колективу закладу вищої освіти, конкретної кафедри та окремого педагога, глибока повага до нього з боку дітей та батьків, визнання його «психологічної ваги» й значущості, постійна робота педагогів щодо підтримання позитивного іміджу свого та закладу освіти в цілому)[83].

Отже, ресурсний потенціал освітнього середовища, в межах якого здійснюється національно-патріотичне виховання, дозволяє розглядати в якості чинника виховного впливу на дитину будь-який ресурс цього середовища. Саме тому твори українського живопису виступають не просто засобом національного виховання, вони органічно входять в оздоблення кімнат для занять та ігор, є частиною інтер'єра закладу дошкільної освіти.

Структурованість (спосіб організації) освітнього середовища забезпечується єдністю його складових:

– просторово-семантичної (атрибути, що відіграють роль своєрідної зовнішньої оболонки процесу національного виховання та являють собою матеріально-технічну інфраструктуру закладу освіти, етико-естетичне оформлення простору навчальних приміщень, наявність у ньому зображення символів держави тощо);

- містово-методичної (методика організації освітнього процесу, переважаючи засоби на методи навчання, навчальні програми тощо);
- комунікативно-організаційної (особливості організації та здійснення взаємин між педагогом та дітьми) [47].

Наступною педагогічною умовою, що сприятиме підвищенню ефективності національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є диференційований підхід до роботи зі дітьми в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти.

Диференційований підхід базується на знанні індивідуальних особливостей дитини, проте на відміну від попереднього, відображає швидше відносини «дитина – освітній матеріал», ніж «дитина – людина» [27]. Виходячи із зазначеного, вихователь умовно розподіляє дітей на групи, кожній з яких пропонує відмінний за обсягом, складністю, характером матеріал, що оптимізує освітній процес і дає різним дітям можливість навчатися і виховуватися немов за індивідуальною програмою. Дитинство – період, коли людина інтенсивно навчається. Навчальна взаємодія дорослого із сучасною дитиною може будуватися лише на засадах ділового партнерства, взаємодовіри й поваги, що передбачає формування цілісної особистості, яка усвідомлює свою гідність і поважає інших людей [43].

Ознаками диференційованого підходу до організації національно-патріотичного виховання дітей старшого шкільного віку є:

- діагностична основа навчання;
- врахування життєвого досвіду дитини;
- переважання навчального діалогу;
- ситуація вибору й відповідальність;
- співпраця, співтворчість між дітьми й педагогом;
- пристосування методики до навчальних можливостей і освітніх

потреб дитини;

- стимулювання розвитку й саморозвитку дитини;
- перенесення засвоєного в нову життєву ситуацію [27].

Отже, навчання й виховання є спільною діяльністю дорослого й дитини, у якій дитина виступає суб'єктом взаємодії. А це означає, що саме від можливостей дитини залежить якість засвоєння й виконання завдання. Необхідно враховувати індивідуальні особливості пізнавальних процесів кожної дитини (сприймання, пам'яті, мислення, уяви, волі та почуттів), від яких залежить швидкість усвідомлення та глибина засвоєння інформації, здатність застосовувати набуті знання в житті. Тому кожному вихователю необхідно помічати, як по-різному сприймають діти його інформацію, як включаються в діяльність, реагують на нове та невідоме.

Важливо знати, що і як дитина робить, щоб засвоїти матеріал, а саме яка пізнавальна активність, уміння знаходити виходи за межі заданого, перетворювати його, застосовуючи при цьому різні способи й засоби. За обраними дитиною способами виконання завдань вихователю може судити про рівень розвитку її пізнавальних здібностей. Обов'язковим є і створення в межах освітнього процесу ситуацій, що стимулюють допитливість, спонукають дитину використовувати набутий досвід для виконання завдань. Важлива спільна діяльність дорослого з кожною дитиною, з окремими групами вихованців. При цьому педагог має емоційно виразно проявити зацікавленість процесом пізнання, заохочувати дітей і водночас вчити їх конкретних способів розв'язання завдань [22].

Неменш важливою є ретя педагогічна умова організації та здійснення національного виховання засобами українського живопису – використання ефективних інноваційних методів та форм роботи з дітьми. Використання сукупності традиційних та інноваційних форм та методів навчання у

закладі дошкільної освіти сприяє найбільш ефективному навчанню дітей.

Н. Гагаріна пропонує такі орієнтовні методи та прийоми, які використовуються при ознайомленні з творами образотворчого мистецтва й можуть бути використані у процесі формування національно-патріотичної компетентності дітей дошкільного віку засобами українського живопису:

- розглядання, обговорення, оцінка різноманітних об'єктів;
- розглядання репродукцій картин чи серії картин, ілюстрацій під керівництвом вихователя;
- бесіди про мистецтво, естетичні об'єкти, образотворчі техніки;
- цільові прогулянки, екскурсії до живописних об'єктів чи місць;
- мовчазне сприймання картини;
- створення ситуації виклику (непряме запрошення дитини до самостійних дій, провокування і спонукання дітей до активності за рахунок надання їм нових можливостей);
- запитання вихователя за змістом картини; бесіда за змістом твору;
- складання описових розповідей про певні частини картини;
- розповідь вихователя;
- уточнення, пояснення, доповнення;
- читання віршів, уривків прозових творів, які по змісту співпадають з певним твором живопису;
- екскурсії в музеї, на виставки, у картинну галерею;
- самостійне розглядання дітьми ілюстрацій, репродукцій картин, тематичних альбомів;
- знаходження фрагмента, зображеного на картині, відповідно до опису вихователя чи художнього слова;
- «входження» дітей у світ картини; занурення в образ людини на

портрети;

- «уявна подорож» за змістом картини;
- уявляння себе на місці конкретного героя та розповідь від його імені (що він відчуває, як би він себе повів...);
- метод адекватних емоцій, які відповідають стану зображеної людини; інтерактивний метод «мікрофон»;
- метод акцентування на частинах зображеного (очі, руки, обличчя, одяг, взуття тощо);
- складання віртуальних (уявних) діалогів між героями картини; вихід за межі зображеного на картині (що відбувалося до, і що могло б відбутися з героями, природою, погодою після зображеного на картині);
- уявне обстеження картини (відчути запахи, почути звуки, доторкнутися до предмета чи об'єкта тощо) придумування своєї назви картини (пошук іншої, більш вдалої і точної назви твору живопису);
- порівняння 2-3 картин за змістом; використання власного досвіду дитини (прийом апперцепції);
- метод музичного супроводу;
- організація дитячо-батьківських ігрових проектів «Наш улюблений музей», «Музей у нас удома: наша сімейна колекція»;
- створення картинної галереї чи міні-музею в групі; використання сучасних інформаційних технологій: ресурсів віртуальних екскурсій і музеїв, перегляд відеофільмів, електронних каталогів, ігор, сайтів. використання синтезу мистецтв та інтеграції видів діяльності в процесі освітніх ситуацій, що передбачають порівняння образів, створюваних різними видами мистецтва – музичного, літературного, образотворчого [22, с.14-16].

За допомогою цих методів і прийомів ознайомлення з картинами

зкладається базис особистісної культури дошкільника. Дитина усвідомлює себе суб'єктом творчості, митцем, здатним не лише відтворювати здобуті враження, а й переносити їх у життя, збагачувати власним досвідом.

2.4. Стан сформованості національно-патріотичної вихованості старших дошкільників

Експериментальне дослідження проводилося на базі Комунального дошкільного навчального закладу комбінованого типу «Ясла-садок №156 «Дельфінятко» Маріупольської міської ради Донецької області».

В експерименті брало участь 23 дитини старшого дошкільного віку (шостого року життя) з приблизно однаковим рівнем розвитку. Вони склали експериментальну групу. Ми відібрали також 21 дитину до контрольної групи.

Експериментальне дослідження включало три етапи:

– констатувальний – визначення рівня сформованості національно-патріотичної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису;

– формувальний – формування у дітей старшого дошкільного віку сформованості національно-патріотичної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису за допомогою розробленої моделі національно-патріотичного виховання;

– контрольний – виявлення змін у рівні сформованості національно-патріотичної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.

Кожний з них мав свою мету і методику дослідження.

Мета констатувального етапу експерименту передбачала виявлення рівнів сформованості національно-патріотичної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.

Для реалізації визначеної мети стало необхідним виконання наступних експериментальних завдань:

1. Виявити критерії, показники та рівні сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.

2. Виявити рівень сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.

3. Здійснити аналіз результатів, отриманих у процесі обстеження дітей. Визначити програму формувального етапу експерименту.

4. Провести аналіз дослідження і зробити висновки.

Нами були підібрані діагностичні методики для визначення рівня національно-патріотичної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Ці діагностичні методики представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Діагностичні методики для визначення рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису

Критерії	Діагностичні методики
Пізнавально-когнітивний	Бесіди за змістом картин українських художників.
Емоційно-ціннісний	– Бесіда-опитування; – малюнок «Моя Батьківщина – Україна»; – розповідь-мініатюра «Що для мене означає

	Батьківщина?»; – розповідь-мініатюра «Якби я був президентом...»
Поведінковий	– Спостереження; – бесіда «Що б я розповів іноземцю про Україну?»; – бесіда «Визначна Україна».

За освітньою лінією «Дитина у світі культури» підібравши методики Н. Бондаренко та використовуючи бесіду за картинами як форму організації роботи зі старшими дошкільниками, ми визначили рівень сприйняття та розуміння дітьми творів українського живопису (діагностична методика №3) [44, с.93]. З метою визначення рівня сформованості у старших дошкільників ціннісного ставлення до творів українських художників було проведено бесіду-опитування (діагностична методика № 4) [44, с.94], запропоновано намалювати малюнок «Моя Батьківщина – Україна», розповісти, що для кожного з дошкільників означає Батьківщина, уявити себе в ролі президента країни та розказати про свою діяльність для процвітання України.

З метою виявлення в дітей старшого шкільного віку обізнаності із моральними нормами поведінки та патріотичних якостей було здійснене спостереження за ігровою діяльністю дітей у межах групи, а також під час суспільно-корисної діяльності; було проведено бесіди на теми: «Що б я розповів іноземцю про Україну?» та «Визначна Україна».

Отже, проведені нами вище зазначені діагностичні методики допомогли визначити рівень сформованості у старших дошкільників національно-патріотичної вихованості та знань дітей про рідний край, його історію, твори українських художників, здатність дітей старшого дошкільного віку до розуміння й переживання естетичної сутності цих творів.

Відповідно до описаних вище рівнів сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого шкільного віку засобами українського живопису, ми визначили критерії оцінювання старших

дошкільників з пройдених ними методик. Кожна відповідь оцінювалася за шкалою від 0 до 2 балів, що відповідає низькому, середньому та високому рівню національно-патріотичної вихованості.

Рівень ціннісного ставлення кожної дитини визначався сумою балів, яка для високого рівня становила від 25 до 30 балів, для середнього – від 17 до 24 балів, а для низького – від 0 до 16. Список дітей із показниками та балами подано у додатку А.

Отримані нами результати наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Показники констатувального етапу експеримента
в експериментальній та контрольній групах**

Групи	Рівні (осіб / %)					
	Високий		Середній		Низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Експериментальна	5	21,74	9	39,13	9	39,13
Контрольна	6	28,57	8	38,10	7	33,33

Рівні сформованості національно-патріотичної вихованості засобами українського живопису в експериментальній та контрольній групах на констатувальному етапі експеримента представлені на рис. 2.1-2.2.

За результатами проведеного нами дослідження, високий рівень розвитку ціннісного ставлення до рідного краю засобами декоративно-ужиткового мистецтва на прикладі петриківського розпису спостерігається у 21,74% експериментальної групи, що складає 5 дітей, і у 28,57% контрольної групи, що складає 6 дітей.

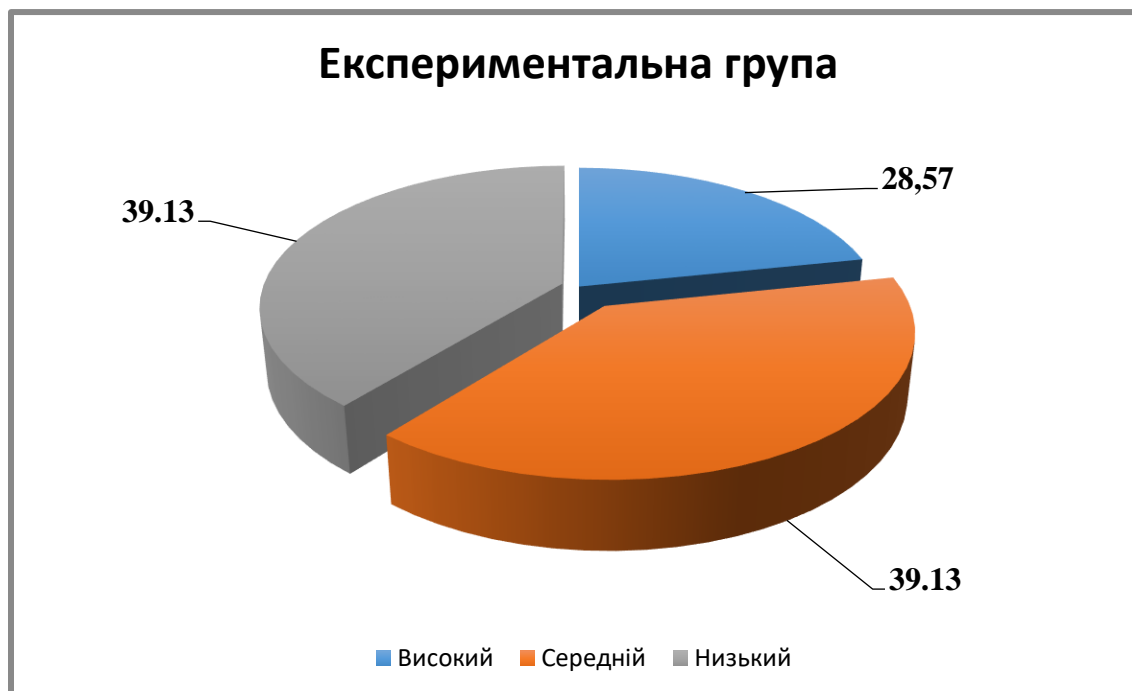

Рисунок 2.1. Рівні сформованості національно-патріотичної вихованості засобами українського живопису в експериментальній групі на констатувальному етапі експеримента

Рисунок 2.2. Рівні сформованості національно-патріотичної

вихованості засобами українського живопису в контрольній групі на констатувальному етапі експеримента

Отже, за даними таблиці 2.3, рисунків 2.1 і 2.2 та отриманими якісними показниками ми визначили, що в експериментальній групі дітей старшого дошкільного віку рівень національно-патріотичної вихованості у сприйнятті творів українського живопису нижче від достатнього. Для його підвищення на формульальному етапі експерименту, нами була запропонована та впроваджена план-програма роботи з дітьми старшого дошкільного віку по ознайомленню з творами українського живопису (додаток Б).

Особливості реалізації запропонованої програми у ході експерименту розкрито у наступному підрозділі дослідження.

2.5. Перебіг формульального етапу та аналіз результатів експериментального дослідження

Виходячи з отриманих на констатувальному етапі експерименту результатів дослідження рівня національно-патріотичної вихованості старших дошкільників засобами українського живопису нами було розроблено методику формульального етапу експерименту. Ми виходили з положення про те, що: формування національно-патріотичної вихованості дітей дошкільного віку засобами українського живопису залежить від змісту впровадження в освітню роботу з дітьми старшого дошкільного віку її доцільних форм організації та створення відповідних педагогічних умов.

Також у ході експерименту було зроблено висновок про необхідність впровадження форм просвітницької роботи з батьками дітей старшого дошкільного віку з питань формування національно-патріотичної вихованості засобами українського живопису. Проведення цієї роботи запропоновано

здійснювати під час організації батьківських зборів, семінарів-практикумів, майстер-класів, у формі консультацій, наочної інформації та різних інтерактивних формах спілкування.

Беремо до уваги те, що у дошкільному віці дитина має порівняно вищий рівень сенситивності, її легше вразити та здивувати. Відповідно, знайомство дитини з прекрасним повинно бути не тільки в межах навчальної програми дитячого садка, але і продовжуватись вдома з батьками, ґрунтуючись на їх підтримці та допомозі.

Для досягнення мети експерименту вважали за доцільне звертати увагу батьків на значимість занять з ознайомлення з творами українського живопису. На початку та в кінці навчального року проводити творчі звіти про результативність роботи з навчання і виховання засобами українського живопису.

Відповідно до цього, метою другого (формувального) етапу експерименту стало формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до Батьківщини за допомогою системи роботи по ознайомленню з творами українського живопису; формування уявлень про історію та сучасність країни, інтересу до вивчення і відтворення культурно-історичної спадщини народу; формування знань про українських художників; розвиток усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу; розвиток творчості у власних малюнках.

Використання в роботі зі старшими дошкільниками розробленої нами програми ознайомлення з творами українського живопису (додаток В) дає змогу окреслити очікувані результати роботи:

- високий рівень інформованості дітей та батьків з теми «Український живопис»;
- посилення мотивації до діяльності, пов'язаної з виникненням

стійкого інтересу до творів українських художників;

- сформованість у дітей умінь та навичок самостійного й творчого створення композиції за мотивами творів українських художників;
- формування ціннісного ставлення до рідного краю засобами українського живопису.

Таким чином, для реалізації цілеспрямованого і послідовного процесу формування у старших дошкільників ціннісного національно-патріотичної вихованості засобами українського живопису була розроблена та впроваджена в освітній процес відповідна програма.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися різноманітні методи та прийоми: бесіда про українських художників, їх життєвий шлях та творчість; демонстрація наочності (фотографій, слайдів, ілюстрацій у художніх альбомах).

Важливою складовою процесу запровадження запропонованої програми етапу було створення педагогічних умов для формування у дітей бажання долучитися до культурно-історичної спадщини; спонукання до вивчення минулого українського народу, національних героїв, рідної природи тощо.

Важливу роль в реалізації запропонованої програми відіграла інтеграція методів і прийомів репродуктивного і пошукового характеру: художні розповіді про життя художників та їхні творчі здобутки; цілеспрямоване сприйняття творів за допомогою фотокарток, ілюстрацій, що поєднувалося з практичною діяльністю дітей.

Важливою складовою реалізації програми була спільна діяльність батьків і вихованців старшого дошкільного віку. Завдяки спільній продуктивній діяльності батьків і дітей нам вдалось посилити мотивацію батьків і дітей до самостійної (творчої) діяльності, сформувати інтерес до вивчення творів українських художників, залучити їх до культурно-

історичної спадщини країни та регіону.

Таким чином, нами був проведений формувальний етап експерименту із залученням до діяльності батьків і дітей експериментальної групи. Його результати допоможуть визначити зміни, які відбулися у формуванні національно-патріотичної вихованості старших дошкільників засобами українського живопису.

Метою контрольного етапу експерименту стало визначення змін в рівні сформованості національно-патріотичної вихованості старших дошкільників експериментальної групи, після впровадження програми ознайомлення дітей з творами українського живопису.

З цією метою, після проведення формувального експерименту, ми провели повторне дослідження, використовуючи завдання констатувального експерименту.

Отримані дані контрольного етапу експерименту для подальшого порівняння попереднього і набутого рівня сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Показники контрольного етапу експерименту в експериментальній та контрольній групах

Групи	Рівні (осіб / %)					
	Високий		Середній		Низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Експериментальна	8	34,78	10	43,48	5	21,74
Контрольна	6	28,57	8	38,10	7	33,33

Рівні сформованості національно-патріотичної компетентності засобами українського живопису в експериментальній та контрольній групах на контрольному етапі експеримента представлені на рис. 2.3-2.4.

На основі аналізу даних, зазначених у таблиці та представлених на рис. 2.3-2.4 можна зробити висновок, що в експериментальній групі відбулися певні позитивні зрушення. Так, на констатувальному етапі у експериментальній групі нами було виявлено 9 дітей (39,13%) із середнім рівнем сформованості національно-патріотичної вихованості, а на контрольному етапі експерименту достатнього рівня у експериментальній групі досягло 10 дітей (43,48%).

Суттєво зменшилася кількість дітей, які мали низький рівень сформованості національно-патріотичної компетентності. Якщо на констатувальному етапі експерименту таких дітей було 9 (39,13%), то на контрольному етапі кількість вихованців із цим рівнем розвитку зменшилась – 5 дітей (21,74%).

У досліджуваній експериментальній групі підвищилась кількість дітей з високим рівнем розвитку національно-патріотичної компетентності: на констатувальному етапі експерименту таких дітей було 5 (21,74%), а на контрольному етапі на високому рівні розвитку зафіксовано 34,78% - 8 дітей.

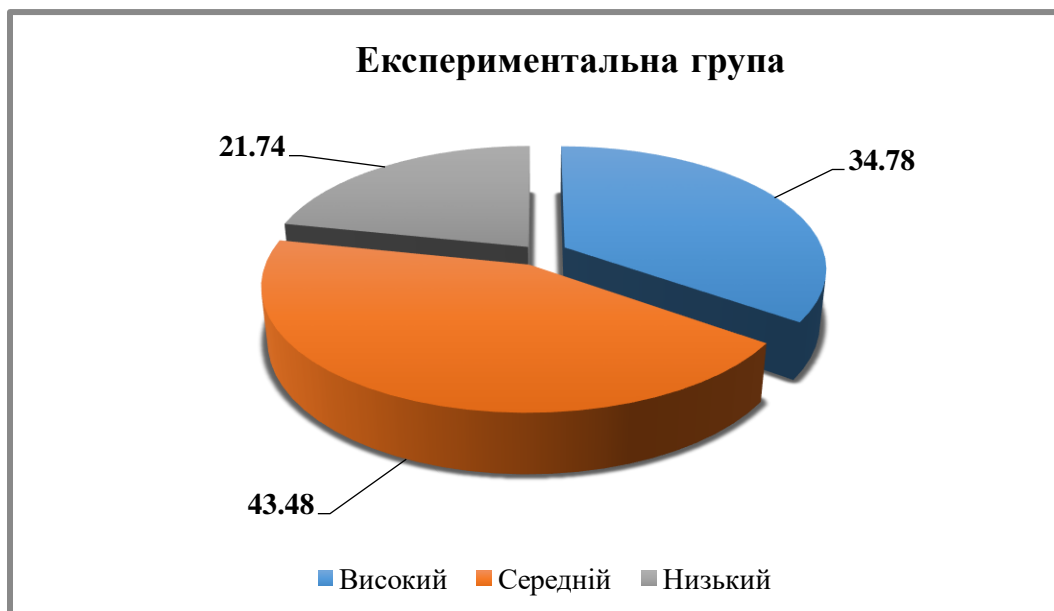

Рис. 2.3. Рівні сформованості національно-патріотичної вихованості засобами українського живопису в експериментальній групі на контрольному етапі експеримента

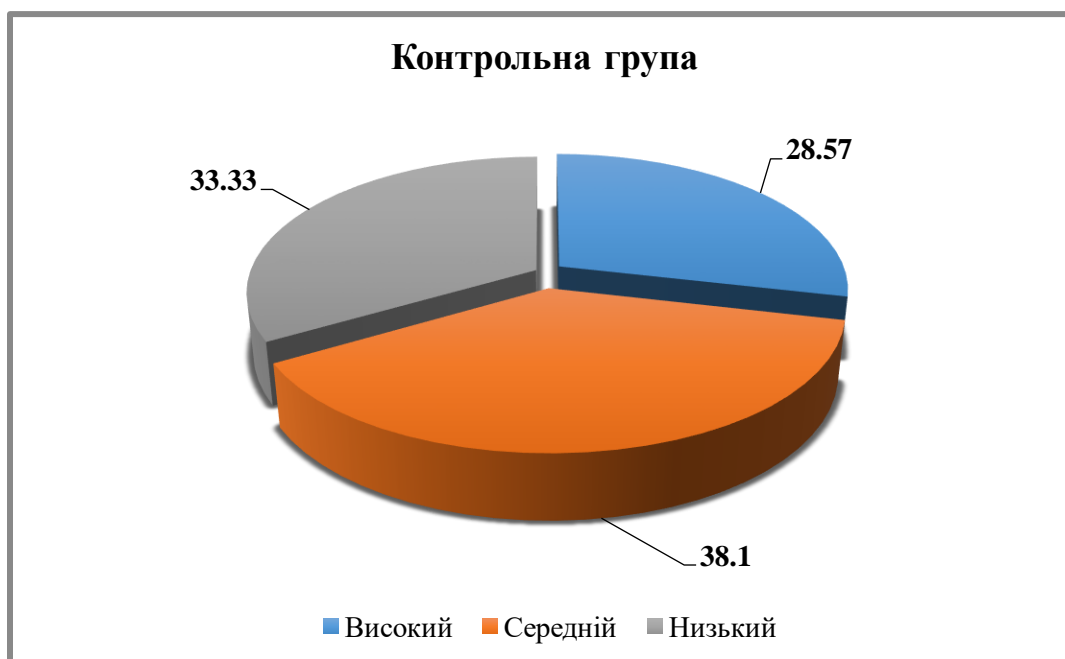

Рис. 2.4. Рівні сформованості національно-патріотичної вихованості в контрольній групі на контрольному етапі експеримента

Аналізуючи рівні розвитку духовних цінностей дітей контрольної групи, згідно з таблицею і рис 2.3-2.4., можна простежити, що змін не відбулось. Високий (30%), середній (40%) та низький (30%) рівні розвитку залишились незмінними показниками дітей контрольної групи.

Порівнюючи рівень формування духовних цінностей у процесі сприйняття творів українського живопису у двох виокремлених нами групах дітей, можна зазначити, що старші дошкільники експериментальної групи, з якими проводилась організована робота по ознайомленню з творами українських художників, організовувалась спільна з батьками продуктивна діяльність та впроваджувалась робота з самостійної (творчої) діяльності, в рамках впровадження в освітній процес розробленої програми, мають вищі показники у формуванні духовно-ціннісного ставлення до творів українського живопису, ніж вихованці старшого дошкільного віку контрольної групи, з якими не проводилась формувальна робота з цього напрямку.

На основі цих даних ми можемо зробити порівняльний аналіз отриманих результатів.

Кількісні зміни рівнів сформованості національно-патріотичної вихованості засобами українського живопису у дітей експериментальної групи наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Кількісні зміни рівнів сформованості національно-патріотичної компетентності засобами українського живопису в дітей експериментальної групи

Етапи	Групи	Рівні розвитку(осіб / %)		
		Високий	Середній	Низький

експерименту		осіб	%	осіб	%	осіб	%
Констатувальний	ЕГ	5	21,74	9	39,13	9	39,13
Контрольний	ЕГ	8	34,78	10	43,48	5	21,74
Відхилення (+,-)	-	3	13,04	1	4,35	-4	-17,39
Відхилення, %	-	60,00	-	11,11	-	-44,44	-

З наведеної таблиці, а також рис. 2.5 видно, що високий рівень сформованості національно-патріотичної вихованості виріс в експериментальній групі на 60%, тобто на 3 особи, середній – на 11,11% або на 1 особу, а низький – зменшився на 44,44%, тобто на 4 особи.

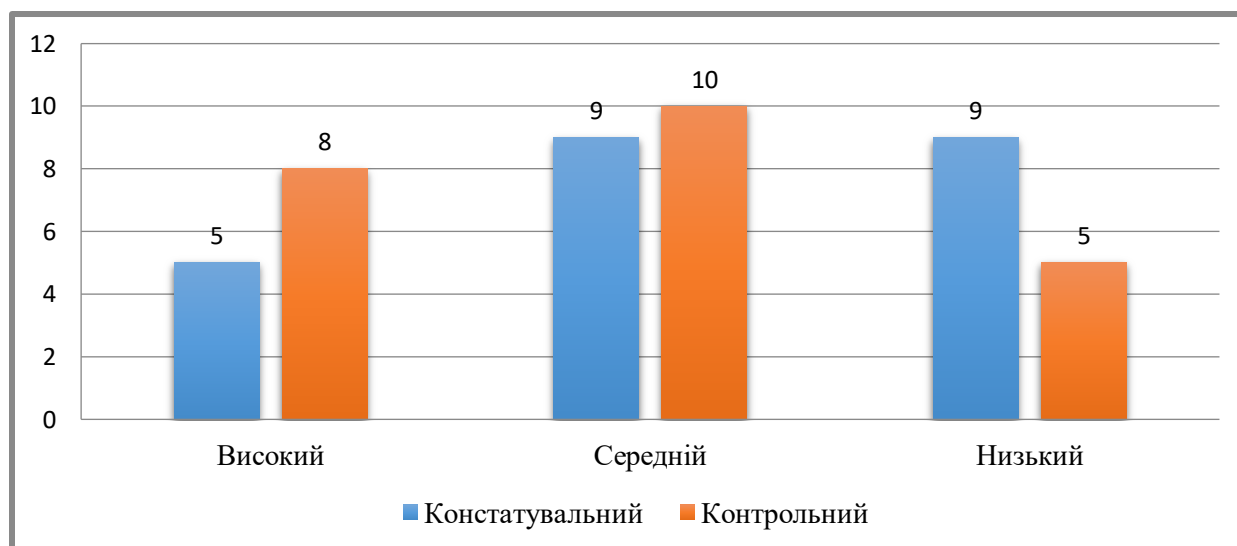

Рис. 2.5. Кількісні зміни рівнів сформованості національно-патріотичної компетентності засобами українського живопису в дітей експериментальної групи

Порівняльний аналіз отриманих даних у експериментальній та контрольній групах констатувального та контрольного етапу експеримента наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Порівняльний аналіз отриманих даних в експериментальній та контрольній групах констатувального та контрольного етапу експеримента

Етапи експерименту	Групи	Рівні розвитку (осіб / %)					
		Високий		Середній		Низький	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
Констатувальний	ЕГ	5	21,74	9	39,13	9	39,13
	КГ	6	28,57	8	38,10	7	33,33
Контрольний	ЕГ	8	34,78	10	43,48	5	21,74
	КГ	6	28,57	8	38,10	7	33,33

Продовження табл. 2.6

Відхилення експериментальної групи від	+, -	2	6,21	2	5,38	-2	-11,59
контрольної на контрольному етапі	%	33,33	21,74	25,00	14,12	-28,57	-34,77

Більш наочно результати порівняння можна представити за допомогою рис. 2.6.

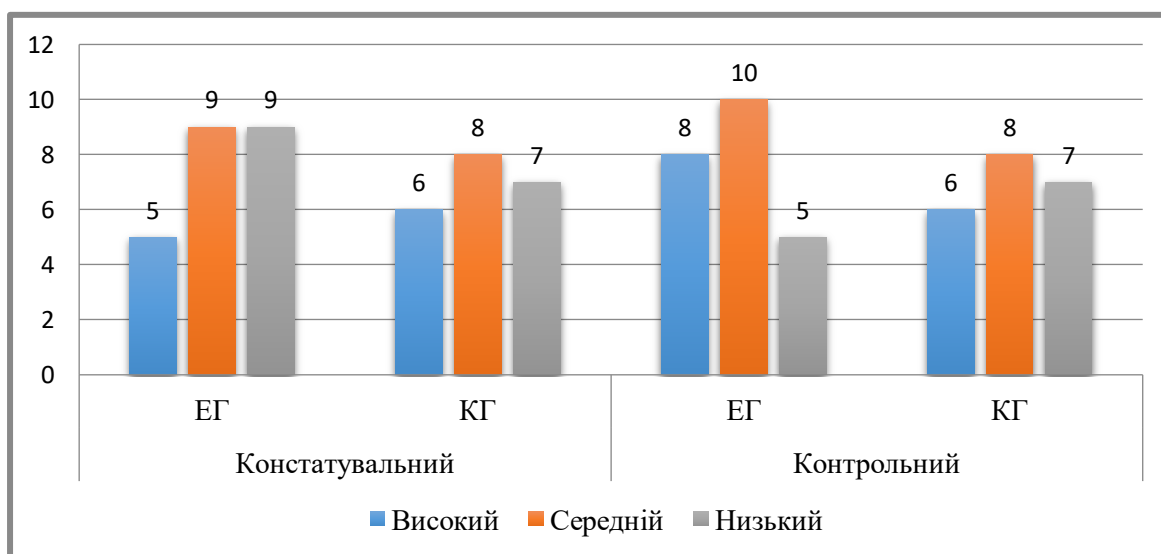

Рис. 2.6. Порівняльний аналіз отриманих даних у експериментальній та контрольній групах констатувального та контрольного етапу експеримента

Протягом реалізації та впровадження в освітній процес нашої програми у вихованців виникали незначні труднощі у ході формування умінь і навичок самостійного створення композиції за мотивами творів українських художників, але через високий рівень зацікавленості й посилення мотивації, виникав стійкий інтерес до виконання пропонованих малюнків.

Результати проведеного дослідження дають змогу стверджувати, що впровадження розробленої нами програми з ознайомлення дітей з творами українського живопису є ефективним засобом у формуванні національно-патріотичної вихованості дітей старшого шкільного віку.

Це простежується у відсотковому співвідношенні. Так, дітей з високим рівнем у експериментальній групі стало більше на 2 дитини або на 33,33%, хоча до початку експерименту їх було на 1 дитину менше. Дітей з середнім рівнем стало на 2 дитини або на 25% більше, а кількість дітей з низьким рівнем зменшилася на 2 або на 28,57%.

Таким чином, аналіз отриманих кількісних та якісних показників дослідження засвідчив, що за допомогою використання у навчально-виховному процесі моделі національного виховання дітей старшого шкільного віку засобами українського живопису має широкі виховні, розвивальні та пізнавальні можливості щодо становлення особистості старшого дошкільника.

Під час реалізації запропонованої моделі у дітей розширюється уявлення про історію та сучасність українського народу у його полікультурному складі, його видатних митців у галузі образотворчого мистецтва, які сприяли збагаченню та примноженню культури; дитина старшого дошкільного віку вчиться виявляти жвавий інтерес до вивчення та збереження культурно-історичної спадщини народу; формується вміння надавати адекватну оцінку зображуваному, передавати свої враження,

висловлювати свій настрій, своє ставлення до зображеного у творах живопису.

Висновки з розділу 2

У другому розділі розкрито діагностику сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. З метою вивчення даної теми ми провели експериментальне дослідження впливу творів українського живопису на формування національно-патріотичної вихованості на базі Комунального дошкільного навчального закладу №156 загального розвитку м. Маріуполя.

В експерименті брали участь 23 дитини старшого дошкільного віку з приблизно однаковим рівнем розвитку. Експеримент передбачав реалізацію трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного. На констатувальному етапі експерименту було визначено рівень сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. На формувальному етапі ми формували у дітей експериментальної групи національно-патріотичну вихованість за допомогою розробленої нами моделі національно-патріотичного виховання. На контрольному етапі було порівняно динаміку виявлених змін у рівні сформованості національно-патріотичної вихованості.

Оцінювання рівня сформованості національно-патріотичної вихованості засобами українського живопису відбувалось за допомогою виділення трьох критеріїв –пізнавально-когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінкового. Враховуючи критерії та показники сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку: високий, середній та низький з їх показниками.

Для проведення подальшого дослідження було підібрано діагностичні

методики (за Н. Бондаренко): використали бесіду за картинами; провели бесіду-опитування. Визначили критерії оцінювання старших дошкільників з пройдених ними методик. За отриманими кількісними та якісними показниками ми визначили рівень сформованості національно-патріотичної вихованості дітей. Для його підвищення на формувальному етапі експерименту, нами була запропонована та впроваджена програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з українським живописом.

Результати проведеного нами дослідження дають можливість стверджувати, що розроблена нами програма є ефективною. Це простежується у відсотковому співвідношенні. Так, дітей з високим рівнем у експериментальній групі стало більше на 2 дитини або на 33,33%, хоча до початку експерименту їх було на 1 дитину менше. Дітей з середнім рівнем стало на 2 дитини або на 25% більше, а дітей з низьким рівнем – зменшилося на 2 дитини або на 28,57%. Розроблена модель національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису сприяє формуванню національно-патріотичної вихованості дітей.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов національного виховання засобами українського живопису. Здійснене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. Шляхом теоретичного аналізу проблеми національного виховання дітей у закладах дошкільної освіти розкрито виховне значення творів українського живопису як засобу формування національно-патріотичної вихованості старших дошкільників. Визначено, що живопис виконує художньо-естетичну, гедоністичну, пізнавальну, комунікативну, утилітарно-практичну, виховну, розвивальну функції. Необхідність використання творів живопису в роботі з дошкільниками обумовлена їх величезною пізнавальною і естетичною цінністю, що обумовлює необхідність їх використання як засобу розумового, естетичного, мовленнєвого, моральногорозвитку, громадського і духовного становлення підростаючого покоління.

Розкрито виховні можливості творів монументального, станкового, декоративного живопису. Акцентовано увагу на функціях та виховних можливостях жанрів живопису: історичного, батального, побутового, анімалістичний, портрету, пейзажу, натюрморту. З'ясовано, що найбільші можливості у в контексті виконання завдань національного виховання виховання мають історичний та побутовий жанри живопису, що й обумовлює їх широке використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

2. Розкрито особливості використання творів українського живопису в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. Зазначено, що в основі формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобами

українського живопису лежить, перш за все, сприймання творів живопису, що відображає сенсорний розвиток дитини.

З'ясовано, що значущою у контексті здійснення національного виховання дошкільників засобами українського живопису є та обставина, що спостереження естетично цінного об'єкта або явища зображеного у творі живопису, викликає у дитини не лише специфічні почуття та емоції, а й більш складні і глибокі прояви – переживання. Визначено особливості сприймання дітьми старшого дошкільного віку творів живопису, що обумовлює специфіку їх використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти: здатність до активного та усвідомленого сприйняття картини, встановлення взаємозв'язків між фактами, порівняння, виділення головного; цілісність, структурність і усвідомленість сприйняття; здатність до елементарної естетичної оцінки художнього образу, до вияву адекватних емоцій та почуттів, що їх обумовлює зміст твору живопису.

3. Результатом національно-патріотичного виховання дітей старшого шкільного віку є національно-патріотична вихованість, під якою розуміється результат засвоєння дитиною національних цінностей і норм культури, ступінь формування в неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни.

Визначено критерії сформованості національно-патріотичної вихованості старших дошкільників у контексті застосування творів українського живопису: пізнавально-когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий. Відповідно до зазначених критеріїв розроблено показники рівнів національно-патріотичної вихованості старших дошкільників. Показниками рівня сформованості пізнавально-когнітивного компонента національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку є:

знання родоводу, знання про Малу і Велику Батьківщину, розуміння елементарних понять патріотичного змісту. Показниками рівня сформованості емоційно-ціннісного компонента національно-патріотичної вихованості виокремлено: вираженість патріотичних почуттів та ціннісного сприйняття рідного краю, держави, ознак нації. Показниками рівня сформованості поведінкового компоненту подано: патріотичні прагнення та мотиви, активна участь у суспільно корисній та культуро творчій діяльності, прояв патріотичних якостей у діях і вчинках.

4. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови та модель національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису.

Поняття «педагогічні умови» в контексті дослідження розуміються як сукупність обставин, що активізують взаємодію чинників освітнього середовища для розв'язання проблеми національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису. Такими умовами визначено: створення освітнього середовища для реалізації в майбутніх вихователів умінь і навичок професійної діяльності; реалізація диференційованого підходу до роботи з дітьми старшого дошкільного віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти; використання ефективних методів та форм роботи з дітьми, що відображають специфіку сприймання ними творів українського живопису.

З метою перевірки розробленої моделі та педагогічних умов формування національно-патріотичної вихованості було проведено діагностику сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. За отриманими кількісними та якісними показниками визначено динаміку рівня сформованості національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку засобами

українського живопису. Для його підвищення на формувальному етапі експерименту, нами була запропонована та впроваджена програма ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з українським живописом.

Результати проведеного нами дослідження дають можливість стверджувати, що розроблена нами модель та педагогічні умови є ефективними, про що свідчить збільшення кількості дітей з високим та середнім рівнем сформованості національно-патріотичної вихованості (в експериментальній групі стало більше на 2 дитини або на 33,33%, хоча до початку експерименту їх було на 1 дитину менше; дітей з середнім рівнем стало на 2 дитини або на 25% більше, а дітей з низьким рівнем – зменшилося на 2 дитини або на 28,57%).

Результати здійсненого дослідження дозволяють стверджувати, що пропонована модель національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського живопису сприяє формуванню національно-патріотичної вихованості дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Н. Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості. *Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених* (30 жовт. 2015 р.) / Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького ; за заг. ред. Р. І. Олексенка. Мелітополь, 2015. С. 124.
2. Аль-Хамадані Н.Д., Вдович О.М., Сидоренко Н.М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку як пріоритетний напрямок сучасної національної освіти. URL: [luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/373/Visnuk%20,%20№%207\(296\),%20%202,%202015.pdf?s](http://luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/373/Visnuk%20,%20№%207(296),%20%202,%202015.pdf?s) (Дата звернення 18.04.2020).
3. Андреев В. И. Педагогика высшей школы: инновационно-прогностический курс: монография. Казань, 2005. 499 с.
4. Афанасьев А. Виховне середовище в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. Рідна школа. 2008. № 6. С. 23-26.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; К.: Видавництво, 2012. 26 с.
6. Беленька Г., Васильєва С., Гавриш Н., Маршицька В., Нечай С., Остряньська О., Полякова О., Рагозіна В., Рейпольська О., Шкляр Н. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.
7. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.

8. Бех І.Д. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізацій них суспільних змін: навчально-методичний посібник / І.Д. Бех, К.О. Журба, В.А. Киричок та ін. К.: Пед. Думка. 2011. 240 с.
9. Богущ А. М. Дефініції «Дитинство», «Духовність» і «Довкілля» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. *Педагогічні нотатки та роздуми*. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС», 2001. С. 45–58.
10. Богущ А.М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку/ А.М. Богущ. К., Знання 2006. С. 31-36.
11. Боров Ю.Б. Эстетика: учебник. М.: Высшая школа, 2002. 511с.
12. Богущ А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку. Концепція Софії Русової та сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 2. С.2-5.
13. Ваганова Н. А. Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. К.: Видавництво «Фенікс», 2012. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 15. Частина I. С. 68-76.
14. Ваганова Н. А. Психологічні особливості сприймання старшими дошкільниками картин. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Зб. наук. праць / За ред. В. О. Моляко*. Т. 12. Вип. 6. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. С. 46-51.
15. Варивода Н. А. Виховання моральних цінностей громадянина-патріота у педагогічній літературі та нормативно-правових документах. *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України*. Київ, 2017. Вип. 267. С. 33-39.

16. Вербицька П. В. Виховання громадянина і патріота України як суспільно-педагогічний виклик. *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України*. 2015. № 3. С. 58-63.
17. Виховуємо громадян-патріотів України: наук.-метод. посіб. / авт. кол. за заг. кер. К. Чорної. Черкаси: ЧОПОПП, 2011. 273 с.
18. Вишневський О. Сучасне українське виховання: пед. нариси. Львів : Львівський обл. наук.-метод. ін-т освіти: Львівське обл. пед. т-во ім. Г.Ващенко, 1996. 238 с.
19. Выготский Л.С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции. М.: Лабиринт, 1997.
20. Волкова В., Батарейна І. Зміст і структура ціннісного ставлення до творів мистецтва у дітей дошкільного віку. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3803/1/Volkova_Batareyna%20%28pdf.io%29%20%281%29.pdf (дата звернення 10.07.2020).
21. Волобуєва, І. І. Поняття патріотизму в українській педагогічній науці. *Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського: зб. наук. пр. / редкол.: Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська, С. М. Зозуля, О. Б. Бондарчук*. Київ, 2017. Вип. 6. С. 24-28.
22. Гагаріна Н.П. Художньо-продуктивна компетенція дошкільників. Діти і картини: навчально-методичний посібник. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. 48 с.
23. Гарнійчук, В. Патріотичне виховання в українській педагогічній науці: наукові підходи та концепції. *Історія в шк.* 2014. № 3. С. 28-30.
24. Гнатюк М. В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво (основи образотворчої грамоти) : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Івано-Франківськ: ЯРИНА, 2016. 196 с.

25. Головчук, С. Ю. Ідея патріотичного виховання в українській педагогічній думці (кінець ХІХ – початок ХХ століття). *Педагогічна освіта : теорія і практика. Психологія. Педагогіка: зб. наук. пр.* / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2015. № 23. С. 11–14.
26. Гордій Н.М., Корякіна І.В. Живопис як засіб розвитку мовленнєвої компетентності дітей шостого року життя. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* № 3 (326), 2019.
27. Гуманізація процесу навчання в школі: Навчальний посібник/ За ред. С. П. Бондар. 2 вид., доповн. К. : Стилосо, 2001. 256 с.
28. Демчик К. І. Українська символіка живопису ІІ пол. ХХ – поч. ХХІ ст. як сучасний засіб патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. Вип. 6. С. 98-99.
29. Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма / автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. 160 с.
30. Емоційний розвиток дитини / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 112 с.
31. Загородня А. Шевчук Д. Актуальність патріотичного виховання молоді. *Нова пед. думка*. 2014. № 3. С. 142-143.
32. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. *Теорія та методика управління освітою* №10. 2013. с. 4.
33. Закон України «Про дошкільну освіту». *Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/690/normativno_pravovabaza (дата звернення 18.04.2020).

34. Зубченко С., Горохов С. Українське образотворче мистецтво як засіб національно-патріотичного виховання особистості. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12033/1/Zubchenko.pdf>(дата звернення 18.04.2020).
35. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї. Автореф. дис... канд.пед.наук. 13.00.07. К., 2012. 21 с.
36. Іванова О. І. Виховні можливості художньої культури та мистецтва у духовному розвитку особистості студентів. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2011. № 3 (44), с. 44-53.
37. Іванюк Г.І. Ідеї національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах трансформації суспільства. URL:<http://www.lib.iitta.gov.ua/704514/1/ЗБІРНИК-ОСТАТОЧНИЙ.pdf>(дата звернення 18.04.2020).
38. Каньоса Н. Наступність дошкільного та початкового навчання в умовах Нової української школи. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Випуск 26 (1–2019) Частина 2. С. 260-266.
39. Каплуновська О. М., Кичата І. І., Палець Ю. М. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / за наук. ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
40. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти: монографія. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2015. 270 с.
41. Козырева А. Лекции по педагогике и психологии творчества: монографія. Научно-методический центр. Пенза: Пензенский горотдел образования,

2004. 334 с.

42. Комаровська О. А. Теоретико-методичні засади розвитку художньо обдарованої особистості у школах естетичного виховання: дис. докт. пед. наук : 13.00.07. Ін-т проблем виховання НАПН України. К.: 2015. 572 с.
43. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Кононко. К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
44. Кондратенко Р. В., Олійник В. Ф., Онищенко І. В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. Ф. Олійник. Кривий Ріг: КПІ, 2015. С. 91-94.
45. Кононко О. Л. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. К. : Світич, 2008. 430 с.
46. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. Затверджено спільним наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України та Міністерства освіти і науки України від 27 жовтня 2009 року, №3754/981/538/49. URL: http://petschool.at.ua/publ/vchitelju/koncepcija_nacionalno_patriotichnogo_vikhovannja_molodi/6-1-0-49(дата звернення 01.04.2020).
47. Кулюткин Ю., Тарасов С. Образовательная среда и развитие личности. *Новые знания*. 2011. № 1. С. 6-7
48. Курочкина Н. А. Знакомство детей с пейзажной живописью: учеб.-нагляд. пособ. 2-е изд. СПб.: Детство-Пресс, 2005. 16 с.
49. Куцова Т. М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Методичні рекомендації. Х. : Великобурлуцький ДНЗ «Сонечко», 2016. 69 с.
50. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів, 2014. 76 с.

51. Литвин І.М. Нікішенко Г. В. Національно-патріотичне виховання в логопедичній роботі дошкільного закладу: науково-методичний посібник. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2017. 77 с.
52. Лозинська Є.Ф. Українське народознавство дітям дошкільного віку: Метод.Посібн. для дошк. закл. Львів: Оріяна-Нова, 2008. 208 с.
53. Майборода Н. О. Патріотичне виховання засобами мистецтва вихованців сільських навчально-виховних комплексів «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад»: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2016. 234 с.
54. Максютів А. О. Патріотичне виховання: дефініції та зміст. Теорія виховання. 2011. С. 1-10.
55. Матвієнко С. І., Горбачева А. Е. Картина як засіб ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з культурою рідного краю (на прикладі картин Сергія Шишка). *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2017. №3.С. 200-205.
56. Микитюк І. Суспільно-соціальна роль образотворчого та декоративно-прикладного видів мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* 2009. № 1. С. 183-187.
57. Микуліна А. К. Методика навчання малюванню дітей дошкільного віку. Методичні рекомендації з дисципліни «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва» для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» ступеня «Бакалавр», груп ДО-2, ДО-3. Мукачево: МДУ, 2018. 105 с.
58. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. 2-е вид. К.: Гранма, 1999. 348 с.

59. Мусина В. Е. Патриотическое воспитание школьников: учебно-методическое пособие. Белгород: ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. 156 с.
60. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики / за заг. ред. О. О. Максимової, М. А. Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. 216 с.
61. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні / Авт. кол. І. Д. Бех, Т. Ф. Алексеєнко, Г. О. Балл та ін. *Освіта України*. 2004. № 94. С. 6-10.
62. Новітній філософський словник / гол. наук. ред. А. А. Грицанов. Київ, 2009. 1292 с.
63. Опалюк О. М. Формування основ морально-естетичного світогляду молодших школярів засобами декоративно-прикладного мистецтва : дис. канд. пед. наук : 13.00.01. К., 1999. 224 с.
64. Патріотичне виховання в ДНЗ / уклад. І. І. Логвіненко, О. С. Тарасова, О. О. Христич, Л. А. Швайка. Х.: ВГ «Основа», 2016. 463 с. (Серія «ДНЗ. Вихователю»).
65. Петронговський Р. Р. Формування патріотизму старшокласників у поза навчальній виховній діяльності: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Житомир, 2002. 180 с.
66. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: монографія. Житомир: Полісся, 2003. 220 с.
67. Підкурганна Г. О. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з мистецтвом живопису. К: 2001.
68. Половіна О. А. Виховна функція мистецтва в освітньому процесі сучасного ДНЗ. Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика», 2012. №10. С. 270-276.

69. Половіна О.А. Формування естетичного ставлення до природи засобами образотворчого мистецтва у старших дошкільників (на матеріалі ознайомлення з пейзажним живописом): дис... канд. пед. наук : 13.00.08. Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. К., 2007. 254 с.
70. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Академвидав, 2004. 456 с.
71. Приходченко К.І. Інноваційні технологічні системи сформованості творчого освітньо-виховного середовища. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010, №3. С. 186-191.
72. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»: у 2 ч. / упоряд. О.Л. Кононко. Київ: МЦФЕР-Україна, 2014. Ч. I. 150 с.
73. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. К.: ТОВ «МЦФЕР – Україна», 2014. 452 с.
74. Програма виховання дітей дошкільного віку «Малятко» / під. ред. З. П. Плохій. Київ: НДІ педагогіки України, 1991. 200 с.
75. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина». 3 вид-ня (доопрацьоване та доповнене) / Е. В. Белкіна, Н. М. Бібик, М. С. Вашуленко, Е. С. Вільчковський та ін. К. : Вид-во «Університет», 2010. 288 с.
76. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (Наказ МОН №641 від 16.06.15 року) URL:http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (Дата звернення 01.05.2020).

77. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике. М., 2004. 512 с.
78. Порохнавец О.М. Наукова інтерпретація сутності поняття «національно-патріотична компетентність» в психолого-педагогічній літературі. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 67. С. 395-399.
79. Руденко Ю. Український патріотизм: політична освіта і виховання зростаючих поколінь. Освіта. 2014. 15-22 жовтня (№43).
80. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга. 2005. 360 с.
81. Серьожнікова Р. К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. Основи психології і педагогіки: навч. посіб. Київ, 2003. 243 с.
82. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: Підручник. К. : Знання, 2008. 365 с.
83. Слободчиков В. И. Структура и состав образовательной сферы: категориальный анализ. *Психология обучения*. 2010. № 1. С. 4-24.
84. Сокольников Ю. П. Системный подход в исследовании воспитания. Москва; Прометей, 2013.
85. Сотська Г. І. Образотворче мистецтво як засіб розвитку особистості. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Чернівці: Зелена Буковина, 2006.
86. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки: Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015 URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494> (Дата звернення 01.05.2020).
87. Сухорукова Г. В. Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. К. : Слово, 2010. 376 с.
88. Турчин Т. М., Сухенко Н. Ю. Особливості сприймання мистецтва

живопису дошкільниками. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 142. С. 191-194.

89. Українське дошкілля: програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
90. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Х.: Прапор, 2004. 640 с.
91. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. М., 2011. 365 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список дітей старшого дошкільного віку із рівнями та балами на констатувальному етапі експерименту

Групи	№ з/п	Список дітей	Рівень	Бали
Експериментальна	1.	Віка	Достатній	19
	2.	Дарій	Низький	5
	3.	Артем	Високий	30
	4.	Христина	Низький	12
	5.	Софія	Достатній	24
	6.	Вероніка	Достатній	19
	7.	Богдан	Низький	8
	8.	Кіра	Високий	28
	9.	Андрій	Достатній	17
	10.	Артем	Низький	13
	11.	Діана	Достатній	22
	12.	Данил	Низький	8
	13.	Олексій	Високий	26
	14.	Діана	Достатній	18
	15.	Варя	Високий	28
	16.	Тимофій	Низький	11
	17.	Соломія	Достатній	19
	18.	Богдан	Достатній	21
	19.	Данил	Високий	29
	20.	Михайло	Низький	7
	21.	Данил	Низький	12
	22.	Поліна	Достатній	20
	23.	Настя	Низький	6
Контрольна	1.	Володимир	Достатній	20
	2.	Евеліна	Низький	11
	3.	Єгор	Високий	25
	4.	Ян	Достатній	18
	5.	Софія	Низький	9
	6.	Ангеліна	Достатній	23
	7.	Микита	Високий	31

	8.	Максим	Високий	26
	9.	Володимир	Достатній	18
	10.	Олександр	Низький	14
	11.	Аріадна	Низький	8
	12.	Злата	Низький	14
	13.	Еміль	Достатній	18
	14.	Аліна	Високий	29
	15.	Віктор	Достатній	20
	16.	Богдан	Високий	25
	17.	Валентина	Низький	6
	18.	Поліна	Високий	26
	19.	Кирило	Низький	8
	20.	Олександр	Достатній	23
	21.	Вероніка	Достатній	18

Додаток Б

План-програма роботи щодо ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з творами українського живопису

Мета: формувати національно-патріотичну вихованість за допомогою системи роботи по ознайомленню з картинами українських художників; формувати уявлення про історію та сучасність країни, регіону, міста, про інтерес до вивчення творчості українських художників; формувати знання про українських художників та їхню творчість; формувати естетичні смаки; розвивати творчість під час створення власних малюнків за мотивами творів українських художників; виховувати любов України та малої Батьківщини.

План-програма занять з ознайомлення з творами українського живопису

Тиждень	Тема заняття	Орієнтовна тематика творів образотворчого мистецтва
1.	Осінні натюрморти	К. Білокур, Є. Волобуєв, С. Шишко, О. Шовкуненко – твори живопису на тему осінніх

		натюрмортів
2.	Осінній пейзаж	М. Божій «Осінь», М.Гордеєва «Осінній парк», А.Куїнджі «Осінь», І.Левітан «Золота осінь»
3.	Казка поряд	М. Пимоненко «Ярмарок», М. Приймаченко (чарівні птахи, звірі)
4.	Зимонька-зима	О. Коренна «Зима»; П. Левченко: «Село взимку»; О. Олексієнко «Різдвяний ранок»
5.	Пізнаємо світ мистецтва	Т. Яблонська «У парку», І. Айвазовський «Буря на Чорному морі»
6.	Прощання із зимою	І. Грабар «Лютнева блакить»
7.	Прийшла весна. Землю чорну розбудила...	А. Куїнджі «Рання весна»; І.Левітан «Березень»; «Весною в лісі»; В. Самков «Весняне цвітіння»; В. Бакшеєв «Блакитна весна»; П. Кончаловський «Бузок»
8.	Характер моря	І. Айвазовський: «Схід сонця у Феодосії», «Морський берег», «Штиль на морі», «Дев'ятий вал», «Шторм на Чорному морі», «Весілля в Україні», «Облога Севастополя», «Шторм на морі вночі»;
9.	Мистецький калейдоскоп	А. Куїнджі «Дніпро в ранці», І. Шишкін «Ліс», «Сосновий бір», П. Кончаловський «Бузок».

Додаток В

Конспекти занять

1-й тиждень

Тема: Осінні натюрморти

Мета: розвивати творчі здібності, вміння фантазувати, уявляти; виховувати інтерес до творів мистецтва, бажання милуватися та висловлювати власні враження; учти уявляти можливі звуки, запахи, сприймання дотиком; вчити дітей малювати технікою пуантилізму.

Обладнання: репродукції картин: К. Білокур, Є. Волобуєва, С. Шишко, О. Шовкуненко – твори живопису на тему осінніх натюрмортів; ємності із запахом, картки із різною поверхнею.

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.
2. Ігровий момент.

На столі у вихователя стоїть натюрморт (ваза з квітами, фрукти, чайник, чашка). Все знаходиться за ширмою.

Подивіться на силует (тіньовий театр) і відгадайте, що знаходиться у мене на столі. (Відповіді дітей).

Відкриваю ширму. Діти насолоджуються розмаїттям кольорів, ароматів.

2.1. Вправа « Пофантазуй ».

Діти фантазують про характер та настрої предметів. Висловлюють свої враження у формі компліментів.

2.2. Вправа « Я – ваза ».

Діти уявляють себе будь-яким предметом на столі й розповідають від його імені.

Наприклад. Я ваза. Я живу на столі. Я прозора, гарна, скляна. Товаришую з квітами. Я народилася, щоб подовжити життя квітам.

2.3. Вправа « Пригадай автора ».

Репродукції закриті осінніми листочками. Вихователь знімає по листочку (на зворотному боці якого картка-символ до даної репродукції). Діти називають автора і назву репродукції.

3. Основна частина.

Входження в картину за допомогою різних аналізаторів.

Діти, картину можна не тільки бачити, а чути, нюхати, сприймати дотиком.

Давайте спробуємо. Включаємо свою фантазію, уяву за допомогою уявного « думального » капелюшка (уявно одягають його).

3.1. Вправа « Я тільки чую ».

Діти виконують точковий масаж вухок. Розповідають про уявні звуки.

3.2. Вправа « Я відчуваю запах ».

Діти уточнюють, з якої саме картини почули звук чи запах.

3.3. Вправа « Я відчуваю дотиком ».

Дітям пропонується із заплющеними очима торкнутися поверхні картки і сказати, що це може бути на картині (шершаве - дерево, стіл, ваза; гладеньке – бік яблучка, пелюстка...).

4. Фізкультхвилинка.

Якщо бачиш на картині склянку кави на столі,

Сік малиновий в графині,

Чи троянду в кришталі;

Може грушу, може торт,

Або все оце одразу -

Знай, ти бачиш натюрморт.

5. Практична робота. У майстерні художника.

Діти, я пропоную створити власні натюрморти для нашої галереї.

Точковий малюнок. Пуантилізм – малювання різнокольоровими крапками.

6. Підсумок заняття.

2-й тиждень

Тема: Осінні пейзажі

Мета: розвивати творче креативне мислення, емоційну чутливість; виховувати естетичну насолоду від сполучення кольорів і їх відтінків; учити бачити ліричну красу осінніх дерев; закріпити жанр мистецтва – пейзаж; продовжувати відчувати картини різними аналізаторами. Закріпити навички малювання по вологому паперу.

Обладнання: репродукції картин: А. Куїнджі «Осінь», І Левітан «Золота осінь», В. Полєнов «Золота осінь»; предметні картки з зображенням предметів, які входять до картин, грамзапис, осінні листочки.

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.

2. Ігровий момент.

– Діти, у групі я знайшла кошик з осінніми листочками. Його залишила сама пані Осінь. Якщо прикласти листочок до вухка, то можна почути музику осені. (Вихователь роздає по листочку. Діти прикладають до вušок, у цей час звучить мелодія П. І. Чайковського «Сумна пісенька».

3. Основна частина.

Поки ми слухали музику то перенеслися в осінній ліс. Він нас зустрів репродукціями картин давайте пригадаємо їх.

3.1. Вправа «Чарівний листочок».

Вихователь торкається репродукції листочком, діти називають художника і її назву. Вихователь показує схематичне зображення (вгорі – перша літера художника, посередині зашифрована назва картини).

Який надзвичайний куточок природи! Тут дерева прощаються зі своїм убранням. Як тихо, ніби знехотя, зірвався листочок, ось він ще кружляє у повітрі й лише потім падає на землю. Які прощальні слова він шепоче гілкам?

3.2. Вправа «Про що шепоче листочок?».

Діти фантазують, складають прощальний діалог дерева з листям.

3.3. Входження до картини І. Левітана «Золота осінь» за допомогою різних аналізаторів.

3.3.1. Вправа «Я тільки чую».

Шелест дерев, скрип гілок, спів пташок, шум води...

3.3.2. Вправа «Я відчуваю запах».

Листя, кори, свіжості, грибів...

3.3.3. Вправа «Я сприймаю дотиком».

Шершава поверхня - кора дерев, каміння, гілки; люстерко – вода, небо, мокре листя, крапельки воску – краплинки роси, води...

3.4. Складання міні-розповіді від імені будь-якого героя.

– Діти, чарівниця Осінь любить грати у гру «Перетворись».

На столі картки із зображенням будь-якого предмета з картини. Діти обирають картку, перетворюють у запропонований образ і розповідають про себе.

Наприклад: Я – берізка. Я расту біля річки. Кожен день я милуюся своїм відображенням у воді. Яка ж я гарна у жовтому вбрані!

4. Фізкультхвилинка.

З відповідними до тексту рухами.

Якщо бачиш: на картині намальована ріка,

Чи ялинка, чи калина, чи садок коло ярка.

Може, степова рівнина, або гір скелястий кряж...

Знай бо друже, ця картина називається пейзаж.

5. Практична робота. У майстерні художника.

- Діти, я пропоную намалювати осінній пейзаж.

Техніка по вологому паперу.

6. Підсумок заняття.

3-й тиждень

Тема: Казка поряд

Мета: розвивати естетичне сприймання, вміння помічати красу, незвичайність і фантастичність образів, здатність виявляти емоційне ставлення до зображеного; виховувати інтерес до творів мистецтва, бажання милуватися та створювати власні роботи, сміливо доповнюючи їх деталями з власної уяви. Продовжувати вчити дітей творчо мислити, викликати радість від зустрічі з новими картинами. Надати можливість дітям самостійно створювати казковий образ, користуючись нетрадиційними техніками малювання.

Обладнання: репродукції картин: В. Поленов «У парку», М. Пимоненко «Ярмарок», М. Приймаченко (чарівні птахи, звірі); картки з опорними символами, предмети для нетрадиційних технік малювання (пір'я, нитка, вушні палички).

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.

2. Ігровий момент.

– Діти, сьогодні до нас на заняття завітала змія. Не лякайтеся, вона добра і нікого не вкусить. Вихователь показує казкову змію на хвості якої прищеплено віяло з картками. Діти, хіба у змії такий хвіст? (Ні) Це не проста змія, а казкова, придумана мною. А надихнуло виготовити її картини однієї художниці, яка творить казку. Хочете потрапити до казки, підставляйте долоньки, закривайте очі, чарівний хвіст змії перенесе нас туди. (Вихователь торкається долоньок дітей).

2.1. Вправа «Відгадай».

В казку ми потрапили, а щоб відкрилися в неї двері, ми повинні згадати картини, які у мене на дошці. (Пригадують за картками символами).

2.2. Вправа «Відставай – забігай».

Обираємо одного із героїв чи об'єктів, уявляємо, що він робив раніше, до появи на картині, й що буде потім.

3. Основна частина.

– Діти, казка приходить до тих людей, які у неї вірять, не бояться придумувати, фантазувати. Волею пензля відомої української художниці перед нами з'являється цілий світ фантастичних істот. Прообразом її звірів і птахів –є природа.

Коли я дивлюся на картини М Приймаченко, мені завжди хочеться всміхнутися й самій пофантазувати. А вам?

3.1. Вправа «Казкова тварина».

Фантастично поєднати несумісне – голову однієї тварини з тулубом другої, хвостом третьої, придумати їй назву, де живе, який має характер.

3.2. Вправа «Чарівна паличка».

Діти уявляють і фантазують, яким чином казкова тварина може потрапити у репродукції інших художників.

3.3. Вправа «Я відчуваю дотиком».

Вихователь використовує чарівну змію на хвості у вигляді віяла розміщені картки для дотику.

4. Фізкультхвилинка.

5. Практична робота. У майстерні художника.

«Казкова тварина».

Покличте свою уяву і вигадайте власну тварину чи птаха. Художниця часто вдягала своїм тваринам капелюха на голову (а може, краще припасувати сучасну бейсболку?), ще й чоботи на ноги. Хвоста можна перетворити у довгошийого птаха чи змію, у гілку чи квітку, у бантик чи дзвіночок. Отож, поміркуйте, доберіть чисті, соковиті кольори й гарно поєднайте їх. Вчиться неповторності, сонячно-яскравих поєднань фарб у М. Приймаченко.

6. Підсумок заняття.

4-й тиждень

Тема: Зимонька-зима

Мета: розвивати фантазію, уяву, естетичне сприйняття, вміння включатися у гру; виховувати дбайливе ставлення до всього оточуючого, естетичне ставлення до природи та до своєї діяльності; закріпити назви репродукцій, вид мистецтва – портрет; продовжувати за допомогою вправ та ігор з ТРВЗ краще розуміти задум художника; закріпити вміння дітей малювати свічкою.

Обладнання: репродукції картин: П. Левченко «Село взимку», Т. Яблонська «Застудилася», І. Шишкін «Зима», В. Поленов «Ранній сніг»; частини репродукцій, стрічка до вправи «Пізнай на дотик», чарівна паличка – сніжинка, фішки.

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.

2. Ігровий момент.

– Давайте заплющимо очі та пофантазуємо. Осінь була довгою-довгою. Листя давно облетіло, земля вже стомилася від нескінченних холодних дощів, а вітер усе співав за вікном свою тужливу пісню. Дуже сумно було у лісі. Але одного разу вранці на землю впала перша сніжинка, потім ще одна, ще й ще. І повалив перший сніг. Він вкрив землю товстою сніговою ковдрою. Яким білим, чистим, легким стало все навколо! Просто диво! (Вихователь торкається паличкою зі сніжинкою долоньок дітей). Ось і відкрила обійми зима.

3. Основна частина.

– Діти, давайте згадаємо, які репродукції знаходяться у мене на дошці.

Вихователь торкається репродукції сніжинкою, діти називають художника і її назву. Вихователь показує схематичне зображення (вгорі – перша літера художника, посередині зашифрована назва картини).

3.1. Вправа «Постав фішку».

Вихователь читає речення, в якому вказується яка-небудь деталь з картини. Дитина, яка відгадала, бере фішку-магніт і закріплює під репродукцією.

3.2. Вправа «З'єднай – роз'єднай».

– Діти, Сніжна королева завжди хотіла, щоб людські серця перетворилися у крижинки, а у них не має місця для краси. Вона роз'єднала нам репродукції і приєднала до інших. Нам потрібно об'єднати роз'єдане у ціле, цим збережемо репродукції для інших дітей.

3.3. Вхідження до картини.

3.3.1. Вихователь імітує звук, діти відгадують, з якої репродукції він лунає.

3.3.2. Теж саме із запахом.

3.3.3. Об'єднати всі картини і скласти міні-розповідь за допомогою стрічки. (На стрічці: шматок деревини, мана крупа, шишка, голочка з ялинки, шматок тканини).

Наприклад, бабусина хата була на краю села. Оленка гостювала у неї. Землю засипало снігом. Дівчинка вирішила назбирати шишок у лісі, який був зовсім поряд. У лісі було багато ялинок. Дівчинка довго гуляла і застудилася. Бабуся вклала її у теплу постіль.

4. Фізкульхвилинка.

5. Практична робота. У майстерні художника.

Діти, я пропоную намалювати портрет зими.

Техніка малювання свічкою.

6. Підсумок заняття.

5-й тиждень

Тема: Пізнаємо світ мистецтва

Мета: розвивати у дітей естетичне сприйняття, вміння помічати красиве у навколишньому середовищі, здатність сприймати мистецькі твори, виявляти емоційне ставлення до зображеного, розвивати системне мислення, творчість, уяву, уміння розв'язувати проблемні ситуації, протиріччя. Виховувати інтерес до власних відкриттів через пошукову й дослідницьку діяльність, вміння милуватися творами мистецтва. Навчити дітей навичкам творчого мислення й керованої уяви на основі методів ТРВЗ для формування системно-діалектичного способу мислення, відпрацювання розумових операцій з аналізу картини як цілісної системи і окремо взятого об'єкта на ній. Привернути увагу дітей до краси зимових пейзажів. Викликати задоволення і радість від зустрічі з ними. Надати можливість дітям самостійно створювати пейзаж, використовуючи традиційні й нетрадиційні техніки в малюванні.

Обладнання: репродукції картин: Т. Яблонська «У парку», І. Шишкін «На півночі дикій», І. Айвазовський «Буря на Чорному морі», О. Саврасов «Зимовий пейзаж»; казкові герої (гноми), картки з опорними символами, карта «Я сприймаю на дотик», фарби, пензлики, предмети нетрадиційних технік малювання.

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.

2. Створення проблемної ситуації.

– Діти, у мешканців країни гномів трапилась біда. З їх картинної галереї зникли деякі репродукції картин. Їх викрали два гнома Жадюга і Зазнайко. Вони повернуть їх назад, якщо інші жителі країни виконають

їх завдання. Жителі країни Гномії просять у вас, діти, допомоги. Допоможемо жителям країни Гномії?

Отже – сідаємо в наш тренувальний комплекс «Видумляж».

Надягнемо «думальні капелюшки».

Відправляємося в країну «Уявляндію».

Включіть комп'ютери! «Ми атланти думки» (вказівним пальцем промасажувати ямку на шиї у районі першого шийного хребця).

Сядьте вільно. Витягніть вперед руки, випряміть два пальці: великий і вказівний. Промасажуйте вушка, приказуючи: «вушка, вушка чують все». А тепер опустіть руки, струсіть долоньки. Поставте палець між брів та носом. Промасажуйте цю точку зі словами «Прокидайся третє око». Зберіть пальці руки в жменьку, промасажуйте вниз шиї зі словами «Я дихаю, дихаю».

Тепер Ви набагато краще бачите, чуєте, відчуваєте!

3. Основна частина.

Допоможемо гномикам згадати назви усіх картин, які в них були.

Перше завдання. Розшифрувати картини за символами (робота з картками, що містять опорні символи).

Друге завдання. Вхідження до картин за допомогою різних аналізаторів.

Гра «До нас прийшов гном «Я тільки чую».

Мета: учити уявляти можливі звуки. Спонукає до фантазування.

На дошці репродукція картини Яблонської «У парку».

Уявіть, що ви потрапили в цю картину. Що ви там почули?

Передбачувані відповіді: розмову жінок, сміх дітей, гул машин, потріскування снігу...

Третє завдання.

Гра «До нас прийшов гном «Чутливий носик».

Мета: учити уявляти можливі запахи. Фантазувати на основі передбачуваного сприйняття запахів.

Передбачувані відповіді: тут пахне свіжістю, деревами, печивом...

Четверте завдання.

Гра «Я сприймаю на дотик».

Мета: учити дітей уявляти можливі відчуття від передбачуваного зіткнення з різними об'єктами й передавати їхні специфічні ознаки.

П'ять карточок різної шорсткості (хутро, краплі воску, крупа, целофан, гума).

Торкаючись до кожної, діти уявляють, на що вона схожа?

Фізкультхвилинка.

Якщо бачиш: на картині намальована ріка,

Чи ялинка, чи калина, чи садок коло ярка.

Може, степова рівнина, або гір скелястий кряж...

Знай бо, друже, ця картина називається пейзаж.
 Якщо бачиш на картині склянку кави на столі,
 Сік малиновий в графині,
 Чи троянду в кришталі;
 Може грушу, може торт,
 Або все оце одразу –
 Знай, ти бачиш натюрморт.

Якщо бачиш на картині,
 Наче дивиться хто з нас:
 Принц в плащі шовково-синім
 Чи ж бо в робі водолаз,
 Чи малюк, що лиже мед
 Пам'ятай же ця картина
 Називається портрет.

П'яте завдання.

Гра « Відставай забігай».

Обираємо одного із героїв чи об'єктів, що він робив раніше, до появи на картині, й що буде потім.

Шосте завдання (метод каталогу).

Беремо будь-який об'єкт, явище з метою його вдосконалення. Довільно обираємо інший об'єкт, підбираємо характеристику у вигляді прикметників. Переносимо властивості на інший об'єкт.

– Ми допомогли гномикам виконати всі завдання, що поставили перед ними Жадюга і Зазнайко. Тому вони змушені були повернути картини в галерею.

Я пропоную відвідати картину галерею і помилуватися картинами.

Діти, подивіться, яка чудова і прекрасна галерея. Шедеври багатьох художників знайшли своє місце на її стінах. Кожна картина особлива, жива, неповторна. Зупинимось і, вдивляючись у кожну з них, ми відчуємо різні настрої, емоції: від радості до тривоги, від здивування до захоплення. В сукупності маємо буяння кольорів, техніки, майстерності.

А ось подивіться, ці картини знаходяться окремо. Це роботи майстра ліричного пейзажу Олексія Кіндратовича Саврасова. Він безмежно любив рідну землю, природу, відчував її красу і майстерно передавав свої відчуття у пейзажному живописі. Багато своїх картин він

присвятив зимі, бо любив цю пору року і бачив казковість природи в зимовому вбранні.

Закінчується зима. Я пропоную на хвилинку вирушити у зиму і спробуємо відчутти, у чому бачить художник красу зими. Закрийте на мить очі і уявіть, що ви далеко за містом у невеликому теплому і затишному будиночку, поряд засніжена ялинка.

Ми спустилися до річки, і перед нами постав ліс незвичайної краси. Чародійка-зима укрила пухнастим інеєм дерева, ніби припорошила їх пухом.

Повертаємося з лісу зимовою дорогою.

Відкрийте очі. Тепер я пропоную відобразити зиму на папері. Скористаємося майстернями гномів.

№1 – Майстерня незвичайних речей.

В ній зубні щітки, сіль, клей, нитки, перо.

№2 – Майстерня художньо-ігрова.

В ній створюються картини за допомогою гри «Малюнок по колу».

Оберіть і пройдіть в ту майстерню, де будете створювати свій шедевр.

4. Малювання нетрадиційними техніками.

5. Підсумок заняття.

Ваші роботи залишаться в галереї, на згадку про цю зустріч.

6-й тиждень

Тема: Прощання із зимою

Мета: розвивати уяву, пам'ять, творче мислення, мовний апарат; виховувати любов до казок, природи; закріпити вивченні репродукції; вміння створювати малюнки за допомогою зубної щітки.

Обладнання: репродукції картин: І. Грабар «Лютнева глазур», А. Куїнджі «Вечір на Україні», « Місячна ніч на Дніпрі», В. Васнецов «Альонушка», «Три богатирі», «Іван царевич на сірому вовку»

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.

2. Ігровий момент.

Вихователь читає вірш

Картинна галерея.

Дід Мороз – художник вмілий –

дістав свій пензлик білий

і в зимові довгі ночі

знай працює ним охоче.

Поки сплять дорослі й діти,

на вікні малює квіти,

і химерні візерунки,

і засніжені малюнки.
 А на іншому – сніжинки,
 і пір'їнки, і хмаринки.
 Вийдеш рано – вранці з хати –
 наші вікна не впізнати.
 Чи на вулиці, чи де я –
 це ж картина галерея.

Вихователь торкається пензлем діда Мороза долоньок дітей і переносить їх в його галерею.

3. Основна частина.

Діти, давайте пригадаємо назви репродукцій представлених в галереї.

Робота за символічними картками.

3.1. Вправа «Добре – погано».

Зима добре - тому що... Зима погано - тому що...

3.2. Метод каталога.

Зима Дівчинка: весела, маленька, доброзичлива

Коли зима буде веселою? (коли випаде багато снігу, коли буде свято Новий рік ...).

3.3. Вправа «Прибери раму».

Вихователь пропонує уявити дітям, що зникла рама і вони можуть додумати що художник не намалював.

3.4. Вправа «Збільшуй, зменшуй».

Діти збільшують або зменшують будь який об'єкт на репродукції і фантазують, що станеться.

3.5. Вхідження до картини В. Васнецова «Три богатирі».

3.3.1. Вгадай за звуком.

3.3.2. За запахом.

3.3.3. Дотиком (картки розміщені на багатирському щиті по колу)

4. Фізкульхвилинка.

З відповідними до тексту рухами.

5. Практична робота. У майстерні художника.

Малювання зимового пейзажу.

Техніка малювання зубною щіткою.

6. Підсумок заняття.

7-й тиждень

Тема: Прийшла весна. Землю чорну розбудила

Мета: розвивати естетичне сприймання, вміння помічати красу природи на весні, незвичайність і фантастичність образів, здатність виявляти емоційне ставлення до зображеного; виховувати інтерес до

творів мистецтва, бажання милуватися та створювати власні роботи, сміливо доповнюючи їх деталями з власної уяви. Продовжувати вчити дітей творчо мислити, викликати радість від зустрічі з новими картинами. Надати можливість дітям самостійно створювати казковий образ, користуючись нетрадиційною технікою малювання.

Обладнання: репродукції картин: Ф. Кричевський «Хлопчик з пташкою», «Три покоління», В. Серов «Дівчинка з персиками», О. Саврасов «Граки прилетіли», І. Левітан «Весна», А. Куїнджі «Рання весна»; картки з опорними символами, предмети для нетрадиційних технік малювання.

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.

2. Ігровий момент.

Діти, сьогодні по електронній пошті я отримала повідомлення.

– Любі діти, допоможіть відкрити двері Весни, щоб ми могли повернутися на Україну, та оповісти ти землю про пробудження. Зима не хоче відступати, тому заховала ключі. Віддасть їх, якщо ви виконаєте її завдання. Зима дуже любить картини, бо сама прекрасна художниця. Тому завдання стосується художників та їх творам. Ми знаємо, що ви вже вивчили багато репродукцій, тому звертаємося за допомогою саме до вас. Чи згодні ви допомогти? (Так!)

3. Основна частина.

3.1. Розпізнання репродукцій за схемами.

3.2. Вправа «Весна – добре, весна – погано».

3.3. Вправа «Що, якщо?».

Діти, давайте уявимо, що весна не настала, що станеться?

(Роздуми дітей).

3.4. Вправа «Я чую».

Весну можна не тільки бачити, а й чути. Ось послушайте, як про це пише українська поетеса Леся Українка:

Стояла я і слухала весну.

Вона мені багато говорила,

Співала пісню дзвінку, голосну,

То знов таємно – тихо шепотіла.

Давайте і ми уявимо звуки весни тихі і голосні.

Наприклад відповіді дітей можуть бути: ледь чутно дзюрчать струмочки, шепоче теплий вітерець, співають птахи. Спалахує блискавка, загуркотить грім і почнеться злива весняна.

3.5. Вправа «Я відчуваю запах».

А після весняного дощу пригріє сонечко і повітря сповниться чудовими пахощами. Якими? (Пахне сирію землею, озоном, квітами)

3.6. Вправа «Я відчуваю на дотик».

Вихователь використовує квітку (пелюстки з різною поверхнею)
Вихователь використовує чарівну змію на хвості у вигляді віяла розміщені картки для дотику.

4. Фізкультхвилинка.

5. Практична робота. У майстерні художника.

Колись у давнину діти зустрічали весну співами. Дівчата й хлоп'ята бігли на пагорб і закликали пташок:

Пташок викликаю

З теплого краю:

Летить граки , соловейки,

На нашу земельку,

Спишіть, ластівоньки,

Пасти корівоньки.

Діти, до наших репродукцій приєдналась ще одна. Назвіть її (О. Саврасов «Граки прилетіли»). Це знак, що зима віддала нам ключі. Весна настане!

У кожного із нас своя весна, з улюбленими краєвидами, звуками, пахощами. Подумайте, який образ весни найближчий та найприємніший вам, спробуйте його намалювати. Це буде подарунком для Весни.

8-й тиждень

Тема: Характер моря

Мета: розвивати уяву, фантазію, почуття естетичної насолоди від краси природи, захоплення від репродукціями; виховувати любов до творів мистецтва та природи; показати дітям красу і характер моря, багатоколірність палітри, гармонію барв у природі, вчити пізнавати «почерк» художника, бачити світ його очима і сміливо виказувати власні думки від побаченого.

Обладнання: репродукції картин: І. Айвазовський « Дев'ятий вал», « Штиль на морі», І Левітан «Весною в лісі», І. Шишкін «Ранок у сосновому лісі»; хвиля відчуттів до вправи «відчуваю на дотик», килимок, картки з окремими репродукціями картин.

Хід заняття:

1. Організація дітей до заняття.

2. Ігровий момент.

У сонця чимало друзів. І усім своїм друзям воно щедро дарує свої барви. Підійметься високо у небо і усю землю обігріє ласкавим теплом. І від приємного вітання посміхнеться земля своїми травами, лісами, річками. А яке красиве море під сонцем!

Хочете його побачити? Тоді сідаємо у літак і побачимо море з гори.

(Діти сідають в уявний літак, імітують політ).

3. Психогімнастика «Я – море».

4. Основна частина.

Яке поєднання краси, доброти і довіри у природі! Сонце широко дарує барви морю. І воно дихає цими барвами, насолоджується, блищить.

Дістаньте чарівні біноклі. Подивіться корабель! Там капітан, команда. Наведіть на каюту капітана свої біноклі. Бачите на стіні репродукції. Мабуть капітан – великий шанувальник мистецтва.

4.1. Робота за опорними символічними схемами.

4.2. Гра «Перестав за змістом».

Вихователь говорить короткий текст, а діти визначають порядок розташування репродукції.

– Була весна. (Левітан).

– Природа зустрічала ранок. (Шишкін).

– Але під вечір погода змінилася і почалася буря. Хвилі були величезні. На ранок море заспокоїлось. (Айвазовський).

4.3. Вправа «Жива картина».

Діти обирають на столі картку з символічним зображенням одного об'єкта з картини. Уявляють себе ним. Визначають своє місцезнаходження на килимку, відносно інших об'єктів.

4.4. Вправа «Я чую».

Вслухайтесь у морський пейзаж. Що ви чуєте? Хвилі не просто шумлять, їх сплеском море розмовляє. Про що воно говорить?

4.5. Вправа «Я відчуваю запах».

4.6. Вправа «Я відчуваю на дотик».

Вихователь кладе на коліна дітей довгу, картону хвилю з деталями різної фактури. (Фантазування дітей).

5. Фізкульхвилинка.

6. Практична робота. У майстерні художника.

Ось і закінчилась наша мандрівка. На згадку про неї ми намалюємо море.

Техніка монотипія.

Подивіться яке гарне у нас вийшло море! Але воно зовсім порожнє. Невже в морі ніхто не мешкає? Яких морських мешканців ви знаєте?

Тут зірка морська. Щохвилини

Дельфіни скачуть, а вода

Предивні підводні рослини,

Як вітер на суші, гойда.

На аркуші цьому німіють,

Всі тіні, як в царстві морів.

А риби світитися вміють

Не гірш золотих ліхтарів.

Діти доповнюють море мешканцями

7. Підсумок заняття.

9-й тиждень

Тема: Мистецький калейдоскоп

(Брейн – ринг)

Мета: розвивати пам'ять, фантазію, мовлення, креативність, сміливість; виховувати любов до мистецтва, дружні стосунки; закріпити з дітьми раніше отримані знання. Учити застосовувати їх і користуватися ними. Викликати веселий піднесений настрій.

Обладнання: репродукції картин: А. Куїнджі «Дніпро в ранці», І. Шишкін «Ліс», «Сосновий бір», П. Кончаловський «Бузок».

Хід заняття.

1. Організація дітей до заняття.

2. Проведення брейн – рингу.

2.1. Представлення команд.

Перша команда – дітей.

Друга – батьків.

2.1.1. Емблема.

2.1.2. Девіз.

2.2. Розминка.

Назви картини за символічними картками.

2.3. Гра «Вгадай художника за описом картини «.

– Цей художник любив малювати море. (Айвазовський).

– Цей художник малював казкових, міфологічних персонажів.

(Васнецов).

2.4. Гра «Підбери картину до вірша».

2.5. Гра « Поєднай не поєднувальне».

– Про що можуть говорити «Три богатирі» Васнецова з казковими звір'ями М. Приймаченко.

– «Ранок в сосновому лісі» Шишкіна з «Буря» Айвазовського.

4. Робота в майстернях.

